

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาปัจจัยสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่ส่งผลต่อพฤติกรรมด้านจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศมุทรสาคร อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ
2. แนวทางการสร้างและพัฒนาจิตสาธารณะ
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในโรงเรียน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ

ความหมายจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะ มีผู้เรียกคำนี้แตกต่างกันออกไป เช่น จิตสำนึกสาธารณะ จิตสำนึกต่อส่วนรวม จิตสำนึกทางสังคม ความสำนึกทางสังคม รวมไปถึงคำที่เกี่ยวข้อง เช่น การเห็นประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น ซึ่งคำเหล่านี้ มีความหมายใกล้เคียงกัน ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2525, หน้า 101) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึกทางสังคม หรือจิตสาธารณะว่า คือ การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือการคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกันกับตน การกำหนดกลุ่มสังคม หรือการกำหนดกลุ่มสาธารณะด้วยเกณฑ์ต่าง ๆ กัน ทำให้เกิดจิตสำนึกในกลุ่มต่างกัน เช่น จิตสำนึกทางเชื้อชาติ หรือจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ หรือจิตสำนึกทางชนชั้น ซึ่งมีสาระหลักเดียวกัน คือ บุคคลมีความรู้สึกรู้จักคำนึงถึงการมีอยู่ของกลุ่มแต่ละประเภทนั้น และตนเองเป็นสมาชิกได้ของกลุ่มหนึ่ง que เปรียบเทียบได้กับกลุ่มอื่นที่อยู่ในประเภทเดียวกัน ความตระหนักรู้สำนึกนี้

จะมีอิทธิพลต่อการกระทำของบุคคลที่มีต่อสมาชิกของกลุ่มเดียวกันและกลุ่มอื่นที่เกี่ยวข้อง สัมพันธ์ด้วย

มัลลิกา มัติโก (2541, หน้า 5) ให้ความหมายจิตสำนึกทางสังคมว่า เป็นการตระหนักรู้ และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน

กนิษฐา นิทัศน์พัฒนา (2541, หน้า 8) ได้ให้ความหมายของ จิตสาธารณะว่าเป็นคำเดียวกับคำว่า จิตสำนึกทางสังคม หมายถึง การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกันหรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกับตน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2542, หน้า 14) ได้ให้ความหมายว่าการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัดและมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ดังนั้นจิตสำนึกสาธารณะ คือ จิตสำนึกทางสังคม (social consciousness) ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาตราบเท่าที่ยังมีการดำรงอยู่ของสังคม (social being) จิตสำนึกสาธารณะ ประกอบด้วยคำว่า “จิตสำนึก” และ “สาธารณะ” “จิตสำนึก” เป็นเรื่องของ Mind หรือ Spirit ก่อนที่จะกระทำสิ่งใด จิตที่สามารถส่งผ่านการสันตะเทือนทางอารมณ์โดยผ่านไปยังสมองก่อนจะกระทำทางกาย คือ จะต้องคิดก่อนกระทำนั่นเอง “สาธารณะ” (public) เป็นเรื่องของส่วนรวมที่ทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน มีสิทธิในการใช้และมีหน้าที่บำรุงรักษาร่วมกัน

จิตสาธารณะ มี 3 ลักษณะ คือ

1. พื้นที่สาธารณะ
2. โครงสร้างสาธารณะ (เช่น กฎหมาย ระบบโทรคมนาคม สื่อมวลชน เป็นต้น)
3. กระบวนการสาธารณะ (เช่น ประชาพิจารณ์)

ซึ่งลักษณะทั้ง 3 ลักษณะ พบว่า มีการใช้คำว่า “จิตสำนึก” “จิตสาธารณะ” และ “จิตอาสา” ในบริบทที่เหมือนกัน ดังนั้น 3 คำ นี้จึงมีความหมายใกล้เคียงกัน “จิตสำนึกสาธารณะ” ต้องสัมพันธ์อยู่กับ “สำนึกของความเป็นเจ้าของ” และ “ความสำนึกของความเป็นเจ้าของ” ก็ต้องผูกอยู่กับ “สมบัติชุมชน”

หฤทัย ออาจปรุ (2544, หน้า 37) ให้ความหมายจิตสำนึกสาธารณะว่า หมายถึง ความตระหนักของบุคคลถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกปรารถนาที่จะ

ช่วยเหลือสังคมต้องการเข้าไปแก้วิกฤติการณ์โดยรับรู้ถึงสิทธิควบคู่ไปกับหน้าที่ และความรับผิดชอบ ตำนึงถึงพลังของตนว่าสามารถร่วมแก้ไขปัญหาคือได้และลงมือกระทำ เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันกับคนในสังคม

ชาย โพรชิตตา และคนอื่น ๆ (2540, หน้า 14) ให้ความหมายของ จิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติและให้ความหมายในเชิงพฤติกรรม คือ การใช้สาธารณสมบัติอย่างรับผิดชอบ หรือการรับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติ ซึ่งมีนัยสองประการ ได้แก่

1. รับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติด้วยการหลีกเลี่ยงการใช้และการกระทำที่ก่อให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อสาธารณะสมบัตินั้น ๆ รวมไปถึงการถือเป็นที่ที่ที่มีส่วนร่วมในการดูแลสาธารณะสมบัติในวิสัยที่สามารถทำได้

2. การเคารพสิทธิในการใช้สาธารณสมบัติของผู้อื่นโดยการคำนึงถึงว่าคนอื่นมีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์เช่นเดียวกัน จะต้องไม่ยึดสาธารณะสมบัตินั้นไว้เป็นของส่วนตัวและไม่ปิดกั้นโอกาสในการใช้ประโยชน์ของผู้อื่น

ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร (2547, หน้า 2-3) ให้ความหมายของจิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจหรือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงลักษณะ ดังนี้

1. การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม และการถือเป็นที่ที่ที่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ วัดได้จาก

1.1 การดูแลรักษา เช่น เมื่อใช้แล้วมีการเก็บรักษา

1.2 ลักษณะของการใช้ เช่น มีการใช้อย่างประหยัด มีการใช้สิ่งของส่วนรวมอย่างทะนุถนอม

2. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยไม่ยึดครองของส่วนรวมนั้นเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรวมนั้น วัดได้จาก

2.1 การทำตามหน้าที่ที่ถูกต้องกำหนด

2.2 การรับอาสาที่จะทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม

2.3 ไม่นำของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง

2.4 เปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม

จากการศึกษาความหมายของจิตสาธนะที่มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน พบว่าแต่ละความหมายมีส่วนที่คล้ายคลึงกัน เช่น จิตสำนึกทางสังคม จิตสำนึกสาธารณะ จิตสำนึก ร่วมกันในสาธนะสมบัติ ความรับผิดชอบต่อสังคม การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น ดังนั้นงานวิจัยนี้ขอใช้คำว่า จิตสาธนะ ซึ่งมีความหมายว่า การรู้จักเอาใจใส่ เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยพิจารณา การวัดพฤติกรรมการแสดงออกของจิตสาธนะ 3 ด้าน ดังนี้

1. การใช้ พิจารณาจากความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออก คือ

1.1 การดูแลรักษาสิ่งของ เมื่อใช้แล้วมีการเก็บรักษาให้คงอยู่ในสภาพดี

1.2 ลักษณะของการใช้ ใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัดและทะนุถนอม

2. การถือเป็นหน้าที่ พิจารณาจากความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออก คือ

2.1 ทำตามหน้าที่และเคารพกฎระเบียบที่กำหนด

2.2 รับอาสาที่จะทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อส่วนรวม ดูแลสอดส่องสิ่งของส่วนรวม

ของโรงเรียน

3. เคารพสิทธิ พิจารณาจากความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออก คือ

3.1 ไม่นำของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง

3.2 แบ่งปันและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม

ความสำคัญของจิตสาธนะ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 หมวด 1 บททั่วไปที่ว่าด้วยความมุ่งหมายและหลักการ มาตราที่ 7 ได้แสดงถึงความพยายามที่จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคน โดยระบุไว้อย่างชัดเจนใน “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542” (2542, หน้า 116) ว่า ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษา และส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจ

ในความเป็นไทย ฐึรักษาผลประโยชน์ ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริม
 ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้
 อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถ
 ในการประกอบอาชีพ ฐึจักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเอง
 อย่างต่อเนื่อง

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ศึกษาวิจัยและติดตามผลการใช้หลักสูตรการศึกษา
 ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่ผ่านมา ประกอบกับข้อมูลจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ-
 สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคนในสังคมไทย และจุดเน้นของ
 กระทรวงศึกษาธิการ ในการพัฒนาเยาวชนสู่ศตวรรษที่ 21 จึงเกิดการทบทวนหลักสูตร
 การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรแกนกลาง
 การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มีความเหมาะสมชัดเจน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน
 ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม
 มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมือง ไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบ
 ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง
 เจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาคือ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้น
 ผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็ม
 ตามศักยภาพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 ผู้เรียนจะต้องมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย
 และปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญา
 ของเศรษฐกิจพอเพียง มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้
 เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต พร้อมทั้งมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรัก
 การออกกำลังกาย มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมือง ไทยและพล โลก ยึดมั่น
 ในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
 และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนา
 สิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่-
 ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 2-3)

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ
 ห้องสมุดอาเซียน
 วันที่..... 25 กค 2555
 เลขทะเบียน..... 247931
 เลขเรียกหนังสือ.....

นอกจากการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระแล้ว ในส่วนของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนก็ถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ซึ่งหลักสูตรได้จำแนกกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็น 3 ลักษณะ คือ (1) กิจกรรมแนะแนว (2) กิจกรรมนักเรียน และ (3) กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ซึ่งเป็นหน้าที่ของโรงเรียนทุกแห่งจะต้องเน้นการสร้างเยาวชนที่มีความสมคูลย์ ลูกศิษย์ต้อง “เป็นคนเก่ง เป็นคนดี มีคุณลักษณะและมีสมรรถนะตามหลักสูตรกำหนด” (สุพัตร์ พิบูลย์, 2544, หน้า 34)

เวทพล อ่อนละมัย (2545) ได้ให้ความสำคัญของจิตสาธารณะว่า จิตสาธารณะเป็นความรับผิดชอบซึ่งเกิดจากภายใน คือ ความรู้สึกนึกคิด จิตได้สำนึก ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งอยู่ในจิตและส่งผลการสู่การกระทำภายนอก ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จะเห็นว่าเกิดจากการขาดจิตสำนึกของคนส่วนรวมในสังคมเป็นสำคัญ เช่น

1. ปัญหายาเสพติด ซึ่งเกิดจากความเห็นแก่ตัวของผู้ขาย ไม่นึกถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นต่อไปกับสังคม

2. ปัญหามลพิษต่าง ๆ ที่เกิดจากความไม่รับผิดชอบต่อ ขาดจิตสำนึก เช่น

2.1 การปล่อยน้ำเสียออกจากโรงงานโดยไม่ผ่านการบำบัด

2.2 การจครถยนต์โดยไม่ดับเครื่องยนต์ ทำให้เกิดควันพิษ โดยเฉพาะในเมือง

2.3 ทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย

2.4 ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง

2.5 การใช้ทางเท้าสาธารณะเพื่อประโยชน์ส่วนตัว โดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม

2.6 การทิ้งขยะลงแม่น้ำลำคลองและทางเท้า

2.7 การฉีดสารเร่งเนื้อแดงในสัตว์เลี้ยง โดยเฉพาะสุกร ซึ่งมีผลต่อโรคร้ายไข้เจ็บ

ในมนุษย์ เช่น โรคมะเร็ง เป็นต้น

จิตสาธารณะจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในสังคม เยาวชนต้องให้ความสำคัญ และตระหนักในสิ่งต่อไปนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง จิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเอง นับว่าเป็นพื้นฐานต่อความรับผิดชอบต่อสังคม ตัวอย่างความรับผิดชอบต่อตนเอง มีดังนี้

1.1 ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนหาความรู้

1.2 รู้จักการออกกำลังกายเพื่อรักษาสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์

- 1.3 มีความประหยัด รู้จักความพอดี
- 1.4 ประพฤติตัวให้เหมาะสม ละเว้นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย
- 1.5 ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ
- 1.6 มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา สามารถพึ่งพาตนเองได้

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นการช่วยเหลือสังคม ไม่ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมเดือดร้อนได้รับความเสียหาย เช่น

- 2.1 มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว เช่น เชื่อฟังพ่อแม่ ช่วยเหลืองานบ้าน ไม่ทำให้พ่อแม่เสียใจ
- 2.2 มีความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครู อาจารย์ เช่น ตั้งใจเรียน เชื่อฟังคำสั่งสอนของครู อาจารย์ ปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัยของโรงเรียน ช่วยกันรักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน

2.3 มีความรับผิดชอบต่อเพื่อนหรือบุคคลอื่น ๆ เช่น ให้ความช่วยเหลือให้คำแนะนำ ไม่เอาเปรียบ เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

2.4 มีความรับผิดชอบในฐานะเป็นพลเมือง เช่น ปฏิบัติตามกฎหมายของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมาย รักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม ให้ความร่วมมือต่อสังคมฐานะพลเมืองให้ความช่วยเหลือผู้อื่น

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจกร (2543, หน้า 22-29) ได้ให้ความสำคัญของการมีจิตสาธารณะว่า การที่คนมาอยู่รวมกันเป็นสังคม ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพากัน คนในสังคมซึ่งมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป ถ้าคนในสังคมขาดจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งนอกจากจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กรแล้ว การขาดจิตสำนึกสาธารณะยังมีผลกระทบต่อชุมชนระดับประเทศ และระดับโลก ดังนี้

ผลกระทบต่อบุคคล ทำให้เกิดปัญหา คือ

1. สร้างความเดือดร้อนในกับตนเอง
2. สร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น

ผลกระทบระดับครอบครัว ทำให้เกิดปัญหา คือ

1. ความสามัคคีในครอบครัวลดน้อยลง
2. การแก่งแย่ง ทะเลาะเบาะแว้งภายในครอบครัว

ผลกระทบระดับองค์กร ทำให้เกิดปัญหา คือ

1. การแบ่งพรรคแบ่งพวกภายในองค์กร
2. ความเห็นแก่ตัว แข่งแย้งชิงดีชิงเด่น
3. การเบียดเบียนสมบัติขององค์กรเป็นสมบัติส่วนตัว
4. องค์กรไม่ก้าวหน้า ประสิทธิภาพและคุณภาพของงานลดลง

คุณลักษณะทั่วไปของบุคคลที่มีจิตสาธารณะ

ยุทธนา วรณปิติกุล (2542, หน้า 181-183) กล่าวถึง บุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะ ว่าต้องมีคุณลักษณะ ดังนี้

1. การทุ่มเทและอุทิศตน มีความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลไม่เพียงแต่ปฏิบัติตามสิทธิเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือให้บริการแก่บุคคลอื่น เพื่อพัฒนาสังคมด้วย อาทิ ถ้าต้องการให้ผู้แทนราษฎรมีความรับผิดชอบต่อความต้องการและประโยชน์ของประชาชน ประชาชนก็ต้องให้ความใส่ใจและติดตาม ไม่เพียงทำการหย่อนบัตรเลือกตั้งเท่านั้น ต้องเสียสละเวลาให้ในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเมืองระดับท้องถิ่นและในสถาบันต่าง ๆ

2. เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล จากกระแสปัจเจกชนนิยม ส่งผลให้คนในสังคมมีลักษณะปิดกั้นตนเอง ไม่ไว้วางใจผู้อื่น เลือคบเฉพาะกลุ่มที่มีความเหมือนกัน ไม่สนใจการเมือง ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจของสังคมเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม เกิดข้อขัดแย้ง การยุติข้อขัดแย้งโดยการฟังเสียงข้างมาก ไม่นำไปสู่ประโยชน์ของส่วนรวม ดังนั้นผู้มีจิตสำนึกสาธารณะต้องเป็นพลเมืองในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ทางการเมืองสมัยใหม่ มีความอดทน ตระหนักว่าการมีส่วนร่วมไม่ทำได้อย่างที่ต้องการเสมอไป ต้องเคารพและยอมรับความแตกต่างที่หลากหลาย และหาวิธีอยู่ร่วมกับความขัดแย้ง โดยการแสวงหาทางออกร่วมกัน การจำแนกประเด็นปัญหา การใช้เหตุผลในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การตัดสินใจ ต้องมีการพูดแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันให้มากที่สุด เพื่อหาข้อยุติ สร้างการเข้าร่วมรับรู้ ตัดสินใจ และผนึกกำลัง เพื่อให้เกิดการยอมรับจากทุกฝ่าย

3. คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม คนในสังคมต้องคำนึงถึงการเมืองในฐานะกิจการเพื่อส่วนรวมและเพื่อคุณธรรมมากขึ้น

4. การลงมือกระทำ การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้สถานการณ์ดีขึ้นต้องลงมือทำ โดยเริ่มจากครอบครัวในการวางพื้นฐานให้การอบรมด้านจริยธรรมของพลเมือง สถาบันการศึกษาไม่เพียงเป็นสถานที่ฝึกทักษะและให้ความรู้ต้องรับช่วงต่อในการสร้างค่านิยมที่เหมาะสมต่อจากครอบครัวรวมทั้งเครือข่ายสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างเพื่อนบ้าน ที่ทำงาน สโมสร สมาคมต่าง ๆ เชื่อมโยงบุคคลที่สนใจเรื่องของตนเข้าเป็นกลุ่มที่ใส่ใจผู้อื่น ช่วยดำรงรักษาประชาคม สังคม และกฎจริยธรรม รวมทั้งสถาบันที่มีอิทธิพลสูงต่อสังคม คือ สถาบันศาสนาและสื่อมวลชนนับว่ามีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างให้สังคมเข้มแข็ง

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2540, หน้า 42-44) ได้กล่าวถึง การมีจิตสาธารณะ ซึ่งเรียกอีกคำหนึ่งว่า จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ว่าเป็นคุณลักษณะที่สำคัญและมีความหมายอย่างยิ่งในสังคม ทำให้เกิดประชาสังคม คือ เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งซึ่งหมายถึงชุมชนแห่งสำนึก (consciousness community) ที่สมาชิกของชุมชนต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบ โดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

1. มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คนในชุมชนต้องมองอนาคตร่วมกัน เรียนรู้ และทำความเข้าใจร่วมกัน โดยอาศัยการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ให้เห็นถึงสถานการณ์ แนวโน้ม ความเปลี่ยนแปลงพร้อมควบคู่ไปกับการปฏิบัติ
2. ประชาชนสำนึกถึงพลังของตนเองว่า จะสามารถรวมแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมได้ คือ การทำให้เกิดกลุ่มที่ให้ความสนใจต่อสาธารณะจำนวนมาก ทำให้เกิดความเข้มแข็งเป็นพลังทางสังคม ไม่รอคอยให้ผู้อื่นแก้ปัญหาให้กับตนเอง ซึ่งการที่บุคคลจะสำนึกถึงพลังของตน ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม (civic education)
3. ความรัก เอื้ออาทร สามัคคี การรวมกลุ่มของบุคคลในสังคมมีความหลากหลาย จึงจำเป็นต้องสร้างขั้นบนฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทร และสามัคคี ความแตกต่างระหว่างบุคคลย่อมเกิดขึ้นได้ ซึ่งความแตกต่างนี้เป็นสิ่งดี และไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความแตกแยกเสมอไป ดังนั้น เจือใจแห่งความรักสามานฉันท์จะเป็นส่วนเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลัง

4. การเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติร่วมกัน (interactive learning through action) สำนึก สาธารณะนั้น เป็นนามธรรมไม่สามารถบังคับให้เกิดได้ ดังนั้น ต้องสร้างเงื่อนไขหรือ กิจกรรมร่วมกันที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนการพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่อง

5. การมีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ สื่อสาร และเครือข่าย เป็นส่วนที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นแนวทางทำให้เกิดจิตสาธารณะ

วิรัตน์ คำศรีจันทร์ (2544, หน้า 27) ได้ทำการศึกษาจิตสำนึกสาธารณะในบริบท ประชาสังคมไทยเป็นการวิจัยเชิงพัฒนา และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในชุมชนเมือง และชุมชนชนบท พบว่า คุณลักษณะของการมีจิตสาธารณะประกอบด้วย

1. ความรัก ความเอื้ออาทร
2. ความเชื่อใจ
3. การเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
4. การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล
5. การมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยใช้ความสามารถ เครือข่าย และการมีส่วนร่วม

ไชยา ยิมวิไล (2550, หน้า 15) กล่าวถึง ผู้ที่มีจิตสาธารณะนั้นจะมีความรับผิดชอบ ต่อสังคม เคารพกฎหมาย กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของสังคมโดยรวม และ หน่วยงานองค์กรที่ตนเองเป็นสมาชิกสังกัดอยู่ โดยพยายามยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์ และ กฎหมายอย่างเคร่งครัด พยายามหลีกเลี่ยงการละเมิดให้น้อยที่สุดด้วยการปฏิบัติหน้าที่ อย่างมีคุณธรรม และจริยธรรม บุคคลที่มีจิตสาธารณะสูงนั้น แม้แต่การทิ้งเศษขยะหรือ ขั้วรถผิดกฎจราจรยังไม่กล้าที่จะกระทำเพราะรู้สึกอายแก่ใจ นอกเหนือจากนั้น เมื่อประสบพบเจออะไรที่ผิดปกติ ผิดระเบียบกฎหมายก็จะแจ้งความทันที ส่วนบุคคล ที่ไร้จิตสาธารณะจะมีวิถีชีวิตดำรงชีพไปวัน ๆ มั่งง่าย สะเพร่า เอาตัวรอด โดยไม่ได้ คิดถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้อื่น

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะ

การมีจิตสาธารณะนั้น เป็นสิ่งที่เกิดตามวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งไปบุลย์ วัฒนธรรม

และสังคม สัจจกร (2543, หน้า 13) สรุปว่าจิตสาธารณะ หรือจิตสำนึกทางสังคม อยู่ภายใต้ อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ดังนี้

ปัจจัยภายนอกเป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับภาวะทางสัมพันธภาพของมนุษย์ ภาวะทางสังคม เป็นภาวะที่ลึกซึ้งซึ่งมีผลต่อจิตสำนึกด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ เป็นภาวะที่ได้อบรมกล่อมเกล า และสะสมอยู่ในส่วนของการรับรู้ที่ละเอียดที่ละน้อย ทำให้เกิดสำนึกที่มีรูปแบบหลากหลาย ภาวะแวดล้อมทางสังคมนี้เริ่มตั้งแต่พ่อแม่ พี่น้อง ญาติ เพื่อน ครู สื่อมวลชน บุคคลทั่วไป ตลอดจนระดับองค์กร วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา รวมทั้งภาวะ แวดล้อมด้านสื่อสารมวลชน และส่วนที่กำกับสำนึกของบุคคล คือ การได้สัมผัสจาก การใช้ชีวิตที่มีพลังต่อการเกิดสำนึก อาทิ การไปโรงเรียน ไปทำงาน ดูละคร ฟังผู้คน สนทนากัน เป็นต้น

ปัจจัยภายใน สำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การคิดวิเคราะห์ของแต่ละ บุคคลในการพิจารณาตัดสินคุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติ ปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อขัดเกลาดนเองให้เป็นไปทางใดทางหนึ่ง โดยเกิดจากการรับรู้ จากการเรียนรู้ การมองเห็น การคิด แล้วนำมาเพื่อตัดสินใจว่าต้องการ สร้างสำนึกแบบใด ก็จะมีการฝึกฝนและสร้างสำนึกเหล่านั้น

การเกิดจิตสำนึกไม่สามารถสรุปแยกแยะได้ว่าเกิดจากปัจจัยภายในหรือภายนอก เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง เพราะทุกสรรพสิ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน จิตสำนึกที่มาจาก ภายนอกเป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติ กระทบต่อความรู้สึกของบุคคลแล้วกลายเป็น จิตสำนึกโดยธรรมชาติ และมักไม่รู้ตัว แต่จิตสำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายในเป็นความจงใจ เลือกระบุ บุคคล ระลึกรู้ตนเองเป็นอย่างดี เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเอง ระหว่างปัจจัยภายใน และภายนอก เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกัน ดังนั้น การพัฒนาจิตสำนึกจึงต้อง กระทำควบคู่กันไปทั้งปัจจัยภายในและภายนอก

แนวทางการสร้างและพัฒนาจิตสาธารณะ

Clark (1999) เสนอแนวคิดในการพัฒนาความเป็นพลเมืองและจิตสาธารณะของนักเรียนว่า มิใช่การพัฒนาความรู้หรือทักษะทางการคิดเท่านั้น แต่ต้องมุ่งไปที่การพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง ซึ่งประกอบด้วยทักษะดังนี้

1. การมีอิทธิพลต่อนโยบาย
2. การปฏิบัติตนเป็นผู้ตัดสินใจหลักและผู้จัดทำนโยบาย
3. การสร้างความร่วมมือ ต่อรอง ประนีประนอม และแสวงหาข้อตกลงร่วมกัน
4. การจัดการความขัดแย้ง

นอกจากนี้ Clark (1999) ยังได้เสนอแนวทางการพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองอันจะนำไปสู่การพัฒนาความเป็นพลเมืองและจิตสาธารณะของนักเรียน ดังนี้

1. การตรวจสอบการปกครองและผู้บริหาร ได้แก่ การนำเสนอความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชน การศึกษาวิจัยในชุมชน การรายงานและสะท้อนความคิดเห็นผ่านประสบการณ์ของตนเอง
2. การเข้าไปมีอิทธิพลต่อการปกครองและผู้บริหาร ได้แก่ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองทั้งในห้องเรียนและโรงเรียนของตนเอง การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมจำลองบทบาทของผู้บริหารและองค์กรทางสังคมต่าง ๆ สังเกตการทำงานของหน่วยงานรัฐและองค์กรทางสังคมต่าง ๆ เรียนรู้แนวทางที่หน่วยงานของรัฐและองค์กรทางสังคมต่าง ๆ เข้าไปมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ เขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นผ่านทางหนังสือพิมพ์ เข้าพบผู้บริหารของรัฐเพื่อแสดงการสนับสนุน ตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานสาธารณะ เสนอกิจกรรมในโรงเรียนและในชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงโดยตรงกับชีวิตความเป็นพลเมือง การเมืองและผู้บริหารนำเสนอความคิดเห็นต่อสถานักเรียน ผู้บริหารโรงเรียน และคณะกรรมการของโรงเรียน

Michaelis (1963, pp. 277-280) เสนอแนวคิดว่า การจัดการเรียนรู้แก่นักเรียนในเนื้อหาทางการเมืองการปกครอง เช่น การเป็นพลเมืองของรัฐ การเป็นผู้มีจิตสาธารณะ

สามารถวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนได้โดยผ่านทางพฤติกรรมประชาธิปไตย (democracy behavior) ซึ่งประกอบด้วย

1. ความรับผิดชอบ (responsibilities) บุคคลสามารถแสดงถึงความรับผิดชอบได้ โดยผ่านทาง การใช้สิทธิ การตัดสินใจ และการวางแผนเพื่อปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ

2. การตระหนักถึงผู้อื่น (concern for others) การตระหนักถึงผู้อื่นแสดงผ่านการเคารพซึ่งกันและกัน ความสุภาพอ่อนโยน การรู้จักผ่อนปรน ความตั้งใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ความไวต่อความต้องการ ปัญหา และความสนใจของผู้อื่นทั้งในครอบครัว โรงเรียน และสังคม

3. การมีน้ำใจที่เปิดกว้าง (open mindness) การมีจิตใจที่เปิดกว้างแสดงผ่านการพิจารณาข้อเท็จจริงและเหตุผลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ การพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของประเด็นและปัญหา การแสดงหาหนทางที่ดีกว่าในการกระทำสิ่งต่าง ๆ การใช้เหตุผลในการเปลี่ยนแปลง การกระทำของตนและสนับสนุนแนวคิดของผู้อื่น โดยพิจารณาจากความถูกต้องของหลักฐานและเหตุผล

4. การมีความคิดสร้างสรรค์ (creativeness) การค้นพบแนวทางใหม่ในการกระทำสิ่งต่าง ๆ มีมุมมองที่สร้างสรรค์ต่อแนวคิดใหม่และแนวคิดเก่า ตลอดจนการใช้สิ่งต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ การวางแผน การปรับปรุงการปฏิบัติทั้งของตนเองและกลุ่ม

5. ความร่วมมือ (cooperativeness) พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการรวบรวมความคิดเห็น การวางแผน การรวบรวมแนวคิด นักเรียนสามารถพัฒนาพฤติกรรมข้างต้นได้

Foster (1999, pp. 51-52) เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ประเด็นทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม และสังคมมนุษย์ว่า ควรมีแนวทางการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1. เลือกประเด็นที่สัมพันธ์กับชีวิตของนักเรียน เนื่องจากประเด็นที่สัมพันธ์กับชีวิตนักเรียนจะมีความหมายและก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง เมื่อนักเรียนได้มีประสบการณ์กับประเด็นทางสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวจะเป็นการเตรียมตัวให้นักเรียนได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความสนใจและกระตือรือร้นกับประเด็นระดับโลก

2. จัดหาแหล่งวิทยาการเพื่อการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษาแก่นักเรียน แหล่งวิทยาการที่ควรนำมาใช้ เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น นิตยสารรายสัปดาห์ รายการโทรทัศน์ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และแหล่งวิทยาการในท้องถิ่น แหล่งวิทยาการควรทันสมัย เป็นตัวแทนของความคิดเห็นที่แตกต่างกัน นักเรียนควรได้พิจารณาจากแหล่งวิทยาการ ชั้ันต้น ครูควรจัดหาข้อมูลให้เพียงพอแก่นักเรียนเพื่อใช้ประกอบการอภิปรายในประเด็นที่ศึกษา

3. ระดมสมองเพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหา นักเรียนสามารถเข้าร่วมในการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ปฏิบัติกิจกรรมที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาลังแวดล้อม แนวทางแก้ไขปัญหาที่เสนอโดยนักเรียน ในระหว่างการระดมสมองจะได้รับการยอมรับ นักเรียนสามารถขยายขอบเขตการค้นคว้า เพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไขได้กว้างขวางมากขึ้น โดยอาศัยกิจกรรมการระดมสมองที่ปฏิบัติ

4. แนวทางแก้ไขปัญหาแต่ละแนวทางต้องเกิดจากการระดมสมองเพื่อหาเหตุผลสนับสนุนและคัดค้านทางเลือกแต่ละทาง จัดทำรายการแก้ไขปัญหานั้นที่นักเรียนได้ร่วมกันคิดขึ้น จากนั้นให้นักเรียนจัดทำรายการผลกระทบของแต่ละแนวทางแก้ไขปัญหา แล้วร่วมกันอภิปราย

5. เลือกแนวทางแก้ไขปัญหามีผลกระทบลบน้อยที่สุดต่อสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญกับนักเรียนในการพิจารณาแนวทางแก้ไขปัญหาและผลกระทบของแนวทางแก้ไขปัญหาแต่ละทาง เพื่อจะเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาเพียงแนวทางเดียวที่จะก่อให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุดทั้งต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

6. ปฏิบัติกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา นักเรียนสามารถระดมสมองเพื่อแสวงหาแนวทางปฏิบัติกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา โดยเป็นกิจกรรมที่นักเรียนสามารถปฏิบัติได้จริง กิจกรรมที่ปฏิบัติอาจเป็นการเขียนจดหมายถึงบริษัทเอกชน หน่วยงานของรัฐ หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การรณรงค์ให้มีการเลิกใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะเป็นสิ่งที่เกิดจากการฝึกอบรมตั้งแต่วัยเด็ก และจะพัฒนาไปเรื่อยๆ จนถึงวัยรุ่น และจนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จึงต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก คอยแนะนำ

ส่งเสริมในสิ่งที่ถูกที่ควร คอยชี้แนะ และปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่เด็ก นอกจากนี้เด็กยังต้องมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบตามธรรมชาติอันเกิดขึ้นได้เอง อีกทั้งเด็กยังมีการเรียนรู้ด้านวินัยจากวัฒนธรรม โดยอาศัยการสั่งสอน ฝึกฝนจากบุคคล สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันในสังคม การมีกิจกรรม และใช้สิ่งของร่วมกัน ในสังคม การพัฒนาจิตสำนึกให้แก่เด็กในการใช้สิ่งของร่วมกัน คุณแลทรัพย์สินสมบัติส่วนรวม และมีน้ำใจแบ่งปันสิ่งของให้แกกันและกัน

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาจิตสำนึกเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งต้องปลูกฝังหรือเสริมสร้างไว้ตั้งแต่ในวัยเด็ก เพื่อให้เขาได้รับประสบการณ์ที่เพียงพอเป็นพื้นฐานที่สามารถนำไปพัฒนาตนเอง โดยในการปลูกฝังนั้น ควรให้เด็กได้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของจิตสำนึก รวมทั้งมีการฝึกฝนให้เด็กได้ปฏิบัติจริง เพื่อให้เด็กเกิดการกระทำที่เกี่ยวกับการพัฒนาจิตสำนึกอย่างแท้จริงจนเกิดเป็นลักษณะนิสัย และควรทำให้เหมาะสมกับวัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามวัย และเกิดการพัฒนาตามลำดับ ซึ่งในการฝึกอบรม ปลูกฝัง หรือพัฒนาจิตสำนึกให้แก่เด็กนั้น ควรมีครู หรือผู้ใหญ่คอยดูแลชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง เด็กจะได้ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม

สถาบันที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตสำนึก

รัฐจวน อินทรกำแหง (2528ข, หน้า 110-119) ชี้ถึงแนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกของคนในสังคม ว่าจะต้องเกิดขึ้นได้จากการคลุกคลีอยู่กับความถูกต้อง การปลูกฝัง อบรม การฝึกปฏิบัติ การได้เห็นตัวอย่างที่ชวนให้ประทับใจ ปัจจัยเหล่านี้จะค่อย ๆ โน้มนำใจของบุคคลให้เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้องและการสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้น จำต้องอาศัยสถาบันทางสังคมหลายส่วนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยกัน อาทิ

1. สถาบันการศึกษา การศึกษาเป็นรากฐานของการพัฒนาเป็นสิ่งที่ปฏิเสธกันไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในรูปแบบใด จำต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษาจนมีการศึกษามากพอแก่สถานะแห่งตน ที่จะสามารถปฏิบัติงานหรือดำเนินชีวิตไปสู่ทิศทางที่ประสงค์ การกำหนดเป้าหมายของการศึกษาให้ถูกต้อง โดยธรรมชาติเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่แท้จริง จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่มีผู้มีอำนาจในการบริหารการศึกษาพึงพิจารณาให้ลึกซึ้ง ให้ถ่องแท้

ให้รอบคอบ ให้ถูกต้องด้วยทัศนคติที่กว้างไกล โดยมีจุดหมายรวบยอดว่า ต้องจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคนให้มีจิตสำนึกเป็นมนุษย์ที่เต็มที

การจัดการศึกษาควรมุ่งเน้นที่การสร้างจิตสำนึกภายใน คือ การพัฒนาจิตสำนึกภายใน คือ การพัฒนาจิตใจที่เป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์ไม่ควรเน้นที่การพัฒนาเพื่อความสำเร็จในวิชาชีพที่ปราศจากพื้นฐานทางจริยธรรม เพราะอาจจะเป็นการส่งเสริมให้บุคคลออกไปประกอบวิชาชีพด้วยจิตสำนึกผิดพลาดแล้วก็ไปสร้างระบบการทำงานที่ผิด มีการเอาเปรียบผู้อื่น กอบโกย ความหลงตัวเอง ความมัวเมาวนเวียนแต่ในวังวนวัตถุ ที่อาจก่อให้เกิดการประหัตประหารกันในทุกวงการ

การให้การศึกษาแก่เยาวชน ควรหยุดสร้างจิตสำนึกที่นิยมในวัตถุ แต่เน้นการสร้างจิตสำนึกในทางจริยธรรมให้นักแน่นเข้มแข็งยิ่งขึ้นทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่อนุบาลศึกษาจนถึง อุดมศึกษา เพื่อให้เป็นจิตที่สามารถช่วยสร้างระบบถูกต้องเพื่อการดำรงอยู่ของสังคมโดยธรรม โดยเฉพาะการดำรงเน้นการฝึกอบรมให้รู้จักทำหน้าที่เพื่อหน้าที่อย่างดีที่สุดฝีมือในทุกหน้าที่ในฐานะ ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ด้วยความสำนึกว่าทุกหน้าที่มีคุณค่าและความสำคัญเท่าเทียมกัน

2. สถาบันศาสนา สถาบันทางศาสนาต้องเป็นผู้นำในการสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้น ต้องนำประชาชนกลับไปสู่คำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงเน้นให้เห็นแก่ประโยชน์สุขของสังคมเป็นใหญ่ ไม่บริโภคนิยมความจำเป็น หรือเพราะความอยาก มีความสันโดษพอใจที่จะมีกินมีอยู่ มีใช้เท่าที่จำเป็น รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เจือจานแก่ผู้อื่น มีความเมตตาอาทรต่อกัน เห็นแก่ผู้อื่นเสมือนเห็นแก่ตนเอง รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง

สถาบันทางศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นสถาบันที่ได้รับการเคารพบูชาแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบัน เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อจิตใจของประชาชน เพราะต่างได้ยึดถือสถาบันนี้เป็นที่พึ่งทางใจอย่างเนิ่นนาน ฉะนั้น สถาบันทางศาสนาจึงอยู่ในฐานะที่จะช่วยสร้างสรรค์และพัฒนาจิตใจของคนในสังคมให้หันเข้ามาอยู่ความถูกต้องตามทำนองคลองธรรมและวิธีการพัฒนาจิตสำนึกให้เกิดขึ้น ได้อย่างดีที่สุดก็คือ การสอนด้วยตัวเอง อันหมายถึง การที่ผู้อยู่ในสถาบัน องค์การทางศาสนา พึงต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่คนในสังคมในด้านการช่วยเหลือส่วนรวม

3. สถาบันครอบครัว ความอบอุ่นของสถาบันครอบครัวมีความสำคัญเป็นอันดับแรก เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ช่วยให้เด็กเกิดจิตสำนึกเห็นความสำคัญของส่วนรวม ความใกล้ชิดระหว่างพ่อแม่กับลูกจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการเลี้ยงอบรมลูก เพราะความใกล้ชิดจะเป็นสื่อที่ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน และกลายเป็นเกิดความเห็นใจซึ่งกันและกัน

สถาบันครอบครัวจึงเป็นพื้นฐานของสังคม ถ้าครอบครัวมีแต่ความคลอนแคลน สังคมก็พลอยคลอนแคลนไปด้วย และเด็กที่เติบโตจากครอบครัวที่คลอนแคลนจะมีจิตสำนึกที่คลาดเคลื่อน การสอนและการอบรมของสถาบันครอบครัวควรดำเนินการให้สอดคล้องประสานไปในความอบอุ่นของสถาบันครอบครัวมีความสำคัญเป็นอันดับแรก เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ช่วยให้เด็กเกิดจิตสำนึกเห็นความสำคัญของส่วนรวม ความใกล้ชิดระหว่างพ่อแม่กับลูกจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการเลี้ยงอบรมลูก เพราะความใกล้ชิดจะเป็นสื่อที่ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน และกลายเป็นเกิดความเห็นใจซึ่งกันและกัน จุดหมายเดียวกันกับการสอนการอบรมของสถาบันการศึกษา และสถาบันทางศาสนา เพื่อปูพื้นฐาน หรือฝังรากให้เด็กมีจิตสำนึกที่เป็นสัมมาทิฐิเสียตั้งแต่ยังเด็ก เพื่อที่เด็กจะได้เป็นกำลังในการสร้างสรรค์สังคมที่มีความร่มเย็นเป็นสุข

4. สื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่ทรงอิทธิพลอย่างยิ่งในการกระจายความคิด ความรู้ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งสู่การรับรู้ของประชาชน ความร่วมมือจากสื่อมวลชนจะช่วยสร้างความเข้าใจช่วยสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้แก่คนในสังคม เนื่องจากสื่อมวลชนนั้นมีบทบาทและอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างการรับรู้ที่จะสั่งสมกลายเป็นจิตสำนึกของคนในสังคม

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง จึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่จะช่วยให้อคนในสังคมมีจิตสาธารณะที่จะนำไปสู่การก่อตัวของประชาสังคม การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองนี้มิได้หมายถึงกระบวนการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนสำหรับประชากรวัยเรียน หรือการจัดการศึกษาแบบเป็นทางการในรูปแบบอื่น ๆ แต่ยังหมายถึงกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ทางตรงอย่างไม่เป็นทางการในชีวิตประจำวัน ซึ่งจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเครือข่ายสถาบัน และกระบวนการทางสังคมที่หลากหลายและต่อเนื่อง

ทั้งในส่วน of สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว องค์กรเอกชน และองค์กรประชา-
สังคม เป็นต้น

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในโรงเรียน

ความหมายของสภาพแวดล้อมในโรงเรียน

ขวัญจิรา ภู่อสังข์ และคณะ (อ้างถึงใน ชีราพร กุลนันทน์, 2544, หน้า 197)
สภาพแวดล้อมของสถานศึกษา หมายถึง ห้องเรียน อาคาร สถานที่ และบริเวณโรงเรียน
ที่ใช้เป็นที่จัดการเรียนการสอน และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน รวมทั้งตัว-
บุคลากรในโรงเรียนด้วย มีความสำคัญต่อนักเรียนและผู้ปฏิบัติงานในสถานศึกษาอาคาร
สถานที่ และสิ่งแวดลอมในโรงเรียนมีอิทธิพลเหนือจิตใจและพฤติกรรมของนักเรียน
อาคารสถานที่และสิ่งแวดลอมภายในโรงเรียนมีอิทธิพลต่อการเรียนและความเจริญ
งอกงามของผู้เรียน

การสร้างสิ่งแวดลอมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยคำนึงถึงภูมิสถาปัตยกรรม
และการเรียนรู้ของเด็กเป็นสิ่งสำคัญ การจัดสถานที่เรียนในโรงเรียนโดยการเอาใจใส่และ
ผสมผสานสิ่งแวดลอมได้อย่างกลมกลืนย่อมเป็นการจัดสภาพแวดลอมที่เอื้ออำนวยต่อ
การพัฒนาลักษณะนิสัยจิตสำนึกของเด็ก นอกจากนั้นตัวครูและบุคลากรในโรงเรียน
ก็เป็นสภาพแวดลอมหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของเด็ก ผู้บริหารจะละเลยไม่ได้ ดังนั้น
เมื่อจัดสภาพแวดลอมด้านอาคารสถานที่ดีแล้ว ผู้บริหารโรงเรียนต้องคัดเลือกบุคลากร
ที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับการจัดสถานที่เพื่อการเรียนรู้ของเด็กด้วย ดังที่ ดวงเดือน
พันธุ์มนาวิน (2522, หน้า 80) ได้กล่าวถึงงานวิจัยที่พบว่า เด็กที่ผ่านการอบรมมาอย่างดี
แต่ถ้ามาอยู่ในสภาพแวดลอมที่เลวร้ายหรือไม่เอื้อต่อการทำความดีเขาก็จะทำชั่วได้มาก
พอ ๆ กับคนที่ได้รับการอบรมมาไม่ดี ดังนั้นการพัฒนาสภาพแวดลอมให้มีสภาพที่ไม่
ยั่วยุให้บุคคลทำชั่วและให้มีตัวแทนในสังคมผู้ทำความดี และได้รับผลตอบแทนจะช่วย
ให้พฤติกรรมทำความดีและละเว้นความชั่วมีมากขึ้นได้ในสังคม ตัวอย่างง่าย ๆ ของ
สภาพแวดลอมหรือสถานการณ์ที่ยั่วยุให้เด็กกระทำความผิด ซึ่งพบเห็นบ่อยครั้ง คือ
การที่โรงเรียนปลูกดอกไม้ไว้สวยงามมากมายแล้วมีประกาศว่าการเด็ดดอกไม้ของโรงเรียน

เป็นการฝึกระเบียบ ผู้ที่กระทำผิดจะถูกลงโทษ การจัดสิ่งแวดล้อมเช่นนี้เป็นการสนับสนุนให้มีผู้กระทำผิดได้ง่าย เพราะเด็กอาจจะผลอเค็ดดอกไม้โดยไม่ตั้งใจกระทำผิด เมื่อเค็ดแล้วก็ต้องฝึกระเบียบ หากโรงเรียนต้องการจัดสภาพแวดล้อมที่让孩子ได้เริ่มพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่ง่าย ๆ และเหมาะกับชีวิตประจำวันของเด็ก โรงเรียนควรจัดสิ่งแวดล้อมไม่ให้เด็กฝึกระเบียบโดยการปลูกดอกไม้ แต่ไม่มีป้ายประกาศห้ามและระบุโทษการเค็ดดอกไม้ของโรงเรียน แล้วครูฝึกให้เด็กรับทราบสภาพแวดล้อมและเหตุผลที่ไม่สมควรเค็ดดอกไม้ พร้อมทั้งฝึกให้เด็กเริ่มรู้จักบังคับตนเอง โดยมีความอดกลั้นต่อความอยากเค็ดดอกไม้ ดังนั้นหลักในการจัดสิ่งแวดล้อมที่จะช่วยสร้างเสริมจิตสำนึกในเด็ก จึงไม่ควรเป็นการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันปัญหา เช่น ป้องกันไม่ให้นักเรียนทำฝึกระเบียบโดยใช้เหตุผลแทนการใช้ระเบียบห้าม เป็นต้น

ธเนศ ขำเกิด (อ้างถึงใน วรรณดี ทั้งศิริวัฒนวงศ์, 2545, หน้า 17) กล่าวถึง การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน โดยสามารถแบ่งการจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เป็นวัตถุ เช่น บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องประกอบ ครุภัณฑ์ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ โดยสิ่งมีชีวิตถึงสภาพแวดล้อมที่ดี ได้แก่ ความชุ่มชื้น ความถูกสุขลักษณะ ความร่มรื่น ความสวยงาม เป็นต้น

2. สภาพแวดล้อมทางวิชาการ ได้แก่ การจัดบรรยากาศการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียน ตลอดจนการจัดบริการเพื่อส่งเสริม สนับสนุนทางวิชาการต่าง ๆ ที่จะทำให้นักเรียนได้ความรู้ประสบการณ์ให้มากที่สุด ภายใต้บรรยากาศที่มีชีวิตชีวา แจ่มใส น่าเรียนรู้ โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ตรงตามจุดประสงค์ ส่งเสริมความสามารถของแต่ละบุคคล ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน แล้วดำเนินกิจกรรมด้วยความเป็นกันเอง ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ส่งเสริมการเรียนเป็นกลุ่ม ช่วยกันคิดช่วยกันทำระหว่างผู้สอนและผู้เรียน สภาพแวดล้อมเช่นนี้จะทำให้ทุกคนมีความสุข มีความมั่นใจ และตระหนักในคุณค่าของตนเอง

3. สภาพแวดล้อมทางด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การดำเนินการใด ๆ ภายในโรงเรียนให้การปฏิบัติงานสำเร็จลงด้วยความร่วมมือร่วมใจของบุคลากร ซึ่งสังเกตได้จากการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ

ลักษณะ สรวิวัฒน์ (2549, หน้า 100-101) สภาพแวดล้อมในโรงเรียน เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้น สถานที่ที่เขาจะต้องใช้ชีวิตอยู่เป็นเวลานานต่อไป คือ โรงเรียน ซึ่งนับว่ามีความสำคัญรองจากบ้าน โรงเรียนเป็นสถานที่ที่ให้การอบรมบ่มนิสัย ให้ความรู้ด้านต่าง ๆ ถ้าสภาพแวดล้อมทางโรงเรียนเหมาะสมเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการในทุก ๆ ด้าน จะทำให้เด็กเจริญเติบโตเป็นพลเมืองดีของชาติต่อไป สภาพแวดล้อมในโรงเรียน มีดังนี้

1. สภาพของโรงเรียน ควรอยู่ห่างไกลจากที่จอแจ มีมลภาวะต่าง ๆ ตลอดจนไม่อยู่ใกล้แหล่งมั่วสุมต่าง ๆ นอกจากนี้ภายในโรงเรียนควรจัดให้มีอาคารสถานที่ที่มีความสะอาด เช่น มีสนามกีฬา มีสวนหย่อม รมไม้ รวมทั้งสวัสดิการที่ดี เช่น เรื่องอาหาร น้ำดื่มสะอาด ห้องน้ำ ห้องส้วม ห้องพยาบาล บรรยากาศในชั้นเรียนน่าเรียน มีชั้นหนังสือหรือนิตยสารต่าง ๆ และปราศจากสิ่งรบกวนทั้งหมด เช่น เสียง กลิ่น คว้น เป็นต้น

2. ครู เป็นบุคคลสำคัญบุคคลหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลต่อเด็ก โดยเด็กมักจะยึดถือครูเป็นแบบอย่าง ดังนั้นครูจะต้องมีความเป็นกันเอง ให้ความรัก ความเอาใจใส่ ความเมตตา กรุณา แก่เด็ก สามารถสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้น่าเรียน โดยใช้แรงจูงใจ การเสริมแรงที่เหมาะสม มีอุปกรณ์ที่ดึงดูดความสนใจ นอกจากนี้ครูยังต้องส่งเสริมให้เด็กได้แสดงความสามารถโดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ช่วยให้เกิดการพัฒนาทางสติปัญญา อารมณ์ สังคม และสามารถเข้ากับเพื่อนในห้องเรียนได้

3. เพื่อน สิ่งที่เด็กทุกคนต้องการ การที่เด็กจะสามารถอยู่ร่วมกับเพื่อนได้เป็นที่ยอมรับของเพื่อนก็จะมีความรู้สึกรอบอุ้มใจ มีความเชื่อมั่น มีทัศนคติที่ดีต่อบุคคลทั่วไป เด็กจึงพยายามเรียนรู้และหาวิธีที่จะให้เป็นที่ยอมรับของเพื่อน แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าเด็กถูกเพื่อนรังเกียจเด็กจะรู้สึกท้อแท้ ขาดความอบอุ่น ไม่มีความมั่นใจ และเกิดความคับข้องใจจนเกิดการมองผู้อื่นไปในแง่ร้ายในที่สุด เด็กประเภทนี้จะหาความสุขไม่ได้เลย

4. ระเบียบวินัยของโรงเรียน การมีวินัยเป็นสิ่งที่ดีและส่งเสริมสุขภาพจิต จึงควรที่จะปลูกฝังให้นักเรียนเป็นผู้มีระเบียบวินัยในตนเอง แต่ถ้าครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องใช้วิธีการ

ที่ไม่เหมาะสม ไม่ถูกต้องตามกาลเทศะ นักเรียนไม่เข้าใจถึงปัญหาสุขภาพจิตที่ไม่ดีของนักเรียนก็จะเกิดขึ้น ระเบียบวินัยต่าง ๆ จึงควรเหมาะสมกับเด็กนักเรียนวัยนั้น ๆ ที่จะสามารถปฏิบัติได้จริง

กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ (2539, หน้า 26) ได้กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนควรมีการส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงในเรื่องสิ่งแวดล้อมจากการลงมือกระทำกิจกรรม โครงการต่าง ๆ ทั้งในโรงเรียนและชุมชน เพื่อให้เด็กได้เกิดความซาบซึ้ง มีจิตสำนึกที่ดี และนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ นอกจากการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน ไม่ว่าจะเป็นการจัดห้องเรียน หน้าห้องเรียน บริเวณโรงเรียน รวมถึงบริเวณรอบ ๆ โรงเรียน

ธีราพร กลุณานันท์ (2544, หน้า 192) ได้กล่าวว่า การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนมีความสำคัญต่อการพัฒนาลักษณะนิสัยทางด้านจริยธรรมของเด็กเป็นอันมาก สภาพแวดล้อมในที่นี้ หมายถึง คน สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ ทั้งนี้เด็กต้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา หากสภาพแวดล้อมเป็นสภาพแวดล้อมที่ดีและเอื้อต่อการพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรม เช่น บุคคลภายในโรงเรียนเป็นผู้มีลักษณะนิสัยทางจริยธรรมสูงย่อมเป็นแบบอย่างหรือตัวอย่างให้เด็กได้มองเห็นและเลียนแบบในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นต้น ฉะนั้นหากสิ่งแวดล้อมสามารถเอื้อต่อการเรียนรู้หรือปรับตัวเพื่อให้เด็กได้มีโอกาสและพัฒนาลักษณะนิสัยทางด้านจริยธรรมที่ดีอยู่ตลอดเวลาย่อมจะช่วยให้เป้าหมายของวัตถุประสงค์ของหลักสูตรมีความเป็นไปได้สูงขึ้น การจัดสภาพแวดล้อมเป็นงานที่สัมพันธ์กับการจัดสถานที่

Thomas (1979, p. 135) ได้กล่าวว่า สถาบันการศึกษามีส่วนช่วยในเรื่องการบรรลุงานตามขั้นพัฒนาการ โดยสถาบันการศึกษาจะมีส่วนรับผิดชอบในเรื่องการจัดระบบการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้เด็กสามารถบรรลุงานตามขั้นพัฒนาการตามวัยของตนเองได้ การเตรียมวัยรุ่นให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในสังคม การดำเนินงานของผู้บริหารและครูในการจัดสภาพภายในโรงเรียน ระเบียบวินัย และกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนจึงมีอิทธิพลในการที่จะสร้างวัยรุ่นให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพและมีชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

จากนิยามของสภาพแวดล้อมในโรงเรียน สรุปได้ว่า โรงเรียนเป็นแหล่งสะสมประสบการณ์นอกบ้านของเด็ก ๆ ได้พบเพื่อนรุ่นเดียวกัน ได้รู้จักชีวิต เรียนรู้โลกกว้าง

กิจกรรมที่นักเรียนทำร่วมกันเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมของวัยผู้ใหญ่ การเรียนรู้เรื่องการช่วยเหลืองาน โรงเรียนและผู้อื่น การทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ การปกครองภายในห้องเรียน การทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย ความสัมพันธ์กับเพื่อน ต่างเพศ การรู้จักเป็นผู้ให้และผู้รับ การเรียนรู้สิ่งเหล่านี้จะนำมาสู่การแสดงออกเมื่อเริ่ม เข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งเป็นระยะสำคัญของการแสดงวุฒิภาวะทางสังคม ซึ่งการดำเนินชีวิตของเด็กส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียน โรงเรียนจึงเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการทาง ความคิดของเด็กอย่างมาก หากโรงเรียนมีสิ่งจูงใจที่ดี เช่น มีการจัดการเรียนการสอน ที่น่าสนใจ มีกิจกรรมสนุกสนาน เด็กมีโอกาสเลือกเข้าชมรมต่าง ๆ ตามความถนัด ความสนใจ สิ่งเหล่านี้จะมีส่วนช่วยให้เด็กมีความคิดอ่านกว้างขวางขึ้น มีความกระตือรือร้นอยากเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ และสนใจในการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตัวเองเพื่อเพิ่มพูน ความสามารถทางสติปัญญาให้กับตัวเอง โรงเรียนจึงเป็นสถานที่ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา เด็กวัยรุ่นและเตรียมเด็กวัยรุ่นให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในสังคม ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะ ศึกษาปัจจัยสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่ส่งผลต่อพฤติกรรมด้านจิตสาธารณะของนักเรียน ซึ่งประกอบด้วย ด้านอาคารสถานที่ ด้านการให้บริการห้องเรียนพิเศษ ด้านพฤติกรรม ของครู ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมนักเรียน ด้านระเบียบวินัยของโรงเรียน และด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน

ด้านอาคารสถานที่

ธีราพร กุลนันทน์ (2544, หน้า 196) ได้กล่าวถึง งานอาคารสถานที่ หมายถึง งานพัฒนาตัวอาคาร บริเวณอาคารให้มีความเหมาะสม และเอื้อต่อการจัดประสบการณ์ การพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรม โดยมีส่วนประกอบอาคารสถานที่ ดังนี้

1. อาคารเรียน ห้องเรียนและห้องพิเศษ ควรมีความสะอาดเป็นระเบียบเพียงพอ ในการจัดกิจกรรม มีการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนช่วยให้นักพัฒนาจิตสำนึก จริยธรรม เช่น การจัดของเล่นไว้เป็นระเบียบ มีทางเดินที่สะอาดเรียบร้อย มีถังขยะภายใน ห้องเรียน ส่วนห้องเรียนพิเศษ เช่น ห้องพยาบาล ห้องสมุด ห้องธุรการ ห้องประชุม ห้องคอมพิวเตอร์ ควรจัดให้เป็นระเบียบสะอาด ไม่มีกลิ่นอับ มีกฎระเบียบการเข้าใช้

ห้องเรียนพิเศษอย่างชัดเจน ซึ่งถือว่าเป็นการปลูกฝังลักษณะนิสัยให้นักเรียนเรียนรู้ร่วมกัน รักษาความสะอาดและรู้จักใช้ รักษาสิ่งของภายในห้องเรียนพิเศษนั้น ๆ

2. อาคารประกอบที่ไม่ใช่ห้องเรียน เช่น ห้องน้ำ ห้องส้วม ควรจะสะอาด ปลอดภัย กลิ่นหอมอยู่ตลอดเวลา มีการปลูกฝังลักษณะนิสัยในการใช้ห้องน้ำให้สะอาดอยู่เสมอ ห้องครัวและโรงอาหาร ควรจะถูกลักษณะ จัดวางระเบียบของการแจกอาหารหรือจำหน่ายโต๊ะอาหารมีความเหมาะสมสอดคล้องกับการที่จะพัฒนาด้านจริยธรรมเมื่อเด็กเข้ามาในบริเวณดังกล่าว

3. บริเวณสถานศึกษา ควรมีการปลูกต้นไม้ในบริเวณโรงเรียน จัดสวนหย่อม มีม้านั่งเพื่อให้เด็กได้นั่งพัก มีการจัดตั้งถังขยะไว้ตามจุดได้อย่างเหมาะสมและเพียงพอ เพื่อปลูกฝังการรักษาความสะอาดของบริเวณโรงเรียน ความมีวินัย รู้จักหน้าที่ของนักเรียน ที่ควรปฏิบัติต่อสถานศึกษาของตนเอง

กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ (2534, หน้า 79-83) ได้กล่าวถึงลักษณะของห้องเรียนตามแนวหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ว่า ไม่สามารถกำหนดลักษณะของห้องเรียนเป็นสูตรที่แน่นอนได้ ห้องเรียนเป็นสถานที่ที่ผู้เรียนใช้ในการศึกษาหาความรู้ การฝึกความคิด การปฏิบัติกิจกรรมและการคบหาสมาคมกับบุคคลอื่น การจัดบรรยากาศในห้องเรียนของเด็กควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเป็นตัวของตัวเอง โดยการจัดกิจกรรมที่เน้นเรื่องกระบวนการต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความท้าทาย ต้องการเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ลงมือปฏิบัติกิจกรรมและแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งวิธีการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเป็นตัวของตัวเองควรปฏิบัติ ดังนี้

1.1. ฝึกกระบวนการคิดและการแสดงออก โดยการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น ครูต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน แสดงให้ผู้เรียนเห็นว่าความคิดของเขามีประโยชน์ และพยายามนำความคิดเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ ฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม ครูควรฝึกให้นักเรียนทำงาน โดยใช้ทักษะกระบวนการกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนรู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่น ใช้ความรู้ ความคิด ความสามารถที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีและได้ผลงานนำมาสู่ความภาคภูมิใจในกลุ่มและตนเอง

1.2 ใช้ประชาธิปไตยในห้องเรียน ฝึกให้นักเรียนใช้วิธีการแบบประชาธิปไตย คือ ต้องเป็นผู้ที่เคารพธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม ให้ผู้เรียนรู้จักปฏิบัติตนตาม สิทธิและหน้าที่ของตน และต้องรู้จักเคารพสิทธิของบุคคลอื่น

1.3 ปฏิบัติตามระเบียบหรือข้อควรปฏิบัติในห้องเรียน ครูและนักเรียนควร ช่วยกันวางระเบียบหรือข้อปฏิบัติไว้ให้ทุกคนปฏิบัติ ระเบียบดังกล่าวควรวางไว้เป็น กลาง ๆ และเอื้อต่อการนำไปปฏิบัติโดยไม่ลำบากนัก

2. การจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียน การจัดที่นั่ง วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ ต่าง ๆ การจัดมุมเสริมความรู้และอื่น ๆ ที่จะเกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ สามารถ เปลี่ยนแปลงได้ตามความจำเป็นของการเรียนรู้และเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในสิ่ง ใหม่ ๆ

การจัดบรรยากาศในห้องเรียนลักษณะดังกล่าว สอดคล้องกับที่ พรรณี (ชูทัย) เจนจิต (2538, หน้า 603-605) ได้สรุปแนวคิดของนักจิตวิทยาว่า องค์ประกอบ 6 ประการ ที่ครูต้องนึกถึงในการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนที่จะช่วยให้นักเรียนสามารถพัฒนา ความสำเร็จในการเรียนได้ ดังนี้

1. บรรยากาศที่ท้าทาย (challenge) ครูผู้สอนกระตุ้นให้กำลังใจและให้ความเชื่อมั่น ในความสามารถของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนประสบผลสำเร็จในการเรียน

2. บรรยากาศที่มีอิสระ (freedom) นักเรียนมีอิสระที่จะเลือกตัดสินใจที่จะศึกษาค้นคว้า บรรยากาศแบบนี้จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ นักเรียนมีความมั่นใจในตนเอง และไม่ เกิดความเครียด

3. บรรยากาศซึ่งมีการยอมรับนับถือ (respect) ครูให้ความยอมรับนับถือนักเรียน นักเรียนจะรู้สึกว่าคุณค่า มีความมั่นใจในตนเองซึ่งเป็นสิ่งที่มีผลต่อการร่วมทำกิจกรรม ต่าง ๆ ของนักเรียน

4. บรรยากาศที่มีความอบอุ่น (warmth) ครูมีความเข้าใจเป็นมิตร ยอมรับตลอดจน ให้ความช่วยเหลือจะทำให้ให้นักเรียนเกิดความอบอุ่นสบายใจอยากเข้าไปติดต่อกับ สิ่งเหล่านี้จะส่งผลมายังการเรียนของนักเรียน บรรยากาศที่มีความอบอุ่น การช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันและนักเรียนรู้ว่าครูเอื้ออาทรจะทำให้ให้นักเรียนเกิดความรู้สึกรักในโรงเรียน และรักที่จะเรียน

5. บรรยากาศแห่งความควบคุม (control) เป็นความจำเป็นที่ครูจะต้องฝึกให้นักเรียนมีระเบียบวินัยแต่มิได้อยู่ภายใต้การควบคุมลงโทษ โดยครูผู้สอนชี้แจงทำความเข้าใจความสำคัญของระเบียบแก่นักเรียนก่อน

6. บรรยากาศแห่งความสำเร็จ (success) เป็นการเห็นชอบจากครูที่มีความสำคัญต่อนักเรียน จะมีผลต่อความสำเร็จในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยเน้นการพูดถึงจุดที่นักเรียนประสบความสำเร็จมากกว่าพูดเกี่ยวกับความล้มเหลว

ในทำนองเดียวกัน รุ่งแสง อรุณไพโรจน์ และจิตรีสมร อรรถจินดา (2536, หน้า 220-228) ได้กล่าวว่าสภาพแวดล้อมของห้องเรียนควรประกอบด้วย 7 ด้าน ดังนี้

1. การบังคับตนเอง (internal control) หมายถึง การตั้งเป้าหมายในการที่จะปฏิบัติงานเป็นลักษณะของอำนาจการบังคับจากภายใน เป็นความรู้สึกรับรู้ของการควบคุมเฉพาะบุคคล เกิดขึ้นจากภายในและภายนอกของบุคคลตามความรู้ ความสามารถ ความคิด การตัดสินใจ การกระทำ การรับรู้ ความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาคือผสมผสานมาจากภายใน เช่น การที่นักเรียนสามารถที่จะตัดสินใจได้ว่านักเรียนจะทำอะไร

2. การตั้งเป้าหมาย (goal setting) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่มีความเฉพาะเจาะจงเพื่อที่จะให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งถูกกำหนดมาจากภายในตนเอง เป็นผลของความรู้ที่ถูกควบคุมจากตัวบุคคลและสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ซึ่งมีผลมาจากแรงจูงใจ เช่น การที่นักเรียนสามารถดำเนินการในสิ่งที่นักเรียนต้องการที่จะทำได้

3. กิจกรรมที่มุ่งงานเป็นหลัก (instrumental activity) หมายถึง การกำหนดวิธีการหรือเครื่องมือที่ใช้ในกิจกรรม ให้มีความน่าเชื่อถือและมั่นใจในการกระทำเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ เช่น ครูอนุญาตให้นักเรียนหารูปแบบใหม่ ๆ ในการดำเนินกิจกรรม

4. การรับรู้ตามสภาพความเป็นจริง (reality perception) หมายถึง ความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะรับรู้สถานะและสิ่งแวดล้อม รับรู้ความสามารถ ความแข็งแรงหรือความอ่อนแอ มีความสามารถที่จะรับฟังปัญหาและหาทางแก้ไขปัญหาเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย รู้จักใช้เหตุผลและอารมณ์อย่างสัมพันธ์กัน เพื่อรับรู้ปัญหาจากสิ่งแวดล้อมและปรับตัวให้เกิดความเหมาะสม เช่น เมื่อนักเรียนมีปัญหา นักเรียนจะขอความช่วยเหลือครู

5. ความรับผิดชอบแห่งตน (personal-responsibility) พฤติกรรมที่แสดงถึงความตั้งใจหรือเต็มใจที่จะรับผิดชอบผลที่ตามมาจากการกระทำ เพื่อให้งานนั้นบรรลุผล-

สำเร็จตามเป้าหมายหรือบรรลุความต้องการรวมทั้งปัญหาต่าง ๆ ที่จะกระทำให้สอดคล้องกับความรู้สึกชอบของสังคม คือ มีความรู้สึกชอบต่อกลุ่มชนหรือชุมชนและต่อสังคมนั้น ๆ เช่นครูจะให้นักเรียนที่มีความสามารถดีช่วยเหลือนักเรียนที่ด้อยทางด้านความสามารถ

6. ความมั่นใจในตนเอง (self-confidence) ความมั่นใจในความสามารถของบุคคลที่จะกระทำให้ประสบผลสำเร็จ หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เป็นผลสำเร็จในสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ แสดงถึงความสามารถของตนเอง ความพยายามในความเป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อถือและมั่นใจในการกระทำให้เกิดผลสำเร็จ เช่น การที่นักเรียนพยายามทำในสิ่งที่ยากที่สุดได้สำเร็จ

7. ความอบอุ่น (warmth) พฤติกรรมหรือการแสดงออกของครูที่ใช้ในห้องเรียนที่ทำให้นักเรียนเกิดความอบอุ่นใจ ไม่เกิดความกลัวหรือคับข้องใจ เช่น การที่ครูให้ความช่วยเหลือเมื่อนักเรียนมีคำถาม

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (2542, หน้า 15) กล่าวว่า การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในชั้นเรียน ควรเอื้อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการเปิดโอกาสในการฝึกปฏิบัติกิจกรรมตามวัยที่เหมาะสมก่อให้เกิดประสบการณ์ที่ดี เพื่อพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรู้สึกชอบต่อสังคมให้สอดคล้องกับสาระของหลักสูตรการศึกษา

พรพิมล เจียมนาครินทร์ (2539, หน้า 182) ได้กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนด้านอาคารสถานที่ประกอบด้วย สภาพห้องเรียนไม่ควรร้อนอบอ้าวหรือมีกลิ่นรบกวน เช่น กลิ่นห้องน้ำ กลิ่นขยะ กลิ่นอาหาร มีเสียงดังรบกวน เช่น เสียงจากห้องข้างเคียง เสียงรถยนต์และมอเตอร์ไซด์ มีห้องสมุดที่มีบรรยากาศทางวิชาการให้เป็นแหล่งค้นคว้าทำงาน หรือพักผ่อนด้วยการอ่านหนังสือ มีห้องแนะแนวที่สามารถนัดพบครูแนะแนวได้ยามที่มีปัญหา มีม้านั่งรอบ ๆ บริเวณโรงเรียนตามใต้ต้นไม้เพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน มีห้องน้ำสะอาด ห้องอาหารที่ถูกสุขลักษณะเพื่อเสริมสร้างลักษณะนิสัยที่ดีในการรับประทานอาหาร

ด้านการให้บริการห้องเรียนพิเศษ

การบริการของสถานศึกษา หมายถึง การอำนวยความสะดวกหรือการเอื้ออำนวย ประโยชน์ต่อการเรียนการสอนของโรงเรียน ประกอบด้วย การมีห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องเรียนวิทยาศาสตร์ นอกจากการบริการนอกชั้นเรียนแล้ว คือ ครูและนักเรียนร่วมกัน จัดบริเวณโรงเรียนให้สะอาด รมรื่น สวยงามและปลอดภัย ร่วมกันจัดกิจกรรมในวันสำคัญ ต่าง ๆ หรือในโอกาสที่เหมาะสม ร่วมกันจัดกิจกรรมรักษาสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน หรือร่วมกันส่งเสริมการใช้บริการจากห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ เพื่อปลูกฝังการใช้และ รักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน

บุญถาวร หงสกุล (2530, หน้า 47) กล่าวว่า ห้องสมุดโรงเรียน คือ ห้องปฏิบัติการ ในการเรียนที่มีทรัพยากรทั้งในด้านหนังสือ สิ่งพิมพ์ และโสตทัศนวัสดุที่จัดหาไว้สำหรับ ประกอบหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนมีความรู้กว้างขวาง ลึกซึ้ง และ เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละบุคคล

รัฐจวน อินทรกำแหง (2528ก, หน้า 8) ได้กล่าวว่า ห้องสมุด คือ สถานที่ซึ่งรวบรวม หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดวิทยาการอันเกิดจากความรู้ ความคิดเห็นของนักปราชญ์ นักศึกษา นักวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ความไพเราะงดงามของ วรรณคดีอันเป็นสื่อจรรโลงใจ วรรณกรรมที่เสนอความรู้และความเคลื่อนไหวของสังคม และของโลก

กุลรัสมิ์ ภูมิมาศ (2521, หน้า 1) บริการห้องสมุด หมายถึง การจัดกิจกรรมและ บริการ โดยการจัดหาวัสดุต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกสบาย และช่วยเหลือผู้ใช้บริการ ให้ได้ใช้วัสดุอุปกรณ์ทุกอย่างทุกประเภทที่มีอยู่ในห้องสมุดให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ ด้วยวิธีการต่าง ซึ่งสอดคล้องกับ สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์ (2521, หน้า 56) กล่าวว่า งานบริการจึงเป็นหัวใจของห้องสมุดเพราะมีส่วนสำคัญยิ่งที่ทำให้ผู้ใช้ คือ นักเรียน ครู อาจารย์ มาใช้ห้องสมุดมากขึ้น ทำให้การเรียนการสอนดีขึ้น ช่วยประชาสัมพันธ์ให้ผู้บริหาร โรงเรียนและบุคลากรภายนอกมองเห็นความสำคัญของห้องสมุด

รัฐจวน อินทรกำแหง และนวลจันทร์ รัตนากร (2524, หน้า 81-86) ได้กล่าวว่า งานบริการของห้องสมุดโดยทั่วไป แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ บริการและกิจกรรม บริการเป็นงานที่ห้องสมุดจัดทำขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้ เริ่มตั้งแต่การจัดตกแต่ง

สถานที่ให้สวยงาม มีระเบียบ สะอาดตา สร้างบรรยากาศในห้องสมุดให้เชิญชวนเข้ามาใช้บริการ บริการต่าง ๆ ที่ควรจัดในห้องสมุดมีดังนี้

1. บริการรับ-จ่ายหนังสือ
2. บริการจองหนังสือ
3. บริการแนะนำแนวการอ่าน
4. บริการตอบคำถามและช่วยค้นคว้าหรือบริการสารสนเทศ
5. บริการแนะนำวิธีใช้ห้องสมุด เช่น การปฐมนิเทศการใช้ห้องสมุด การสอนวิธีการใช้ห้องสมุด และการจัดทำคู่มือการใช้ห้องสมุด
6. บริการจัดทำรายชื่อหนังสือ อาจเป็นรายชื่อหนังสือใหม่หรือรายชื่อหนังสือประกอบรายวิชา เป็นต้น
7. บริการการแนะนำวิธีศึกษาค้นคว้าในห้องสมุดด้วยตนเอง

การปฏิรูปการศึกษาตามนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงศึกษาธิการ มีส่วนสำคัญในการสานเจตนารมณ์ดังกล่าวให้เกิดขึ้นเป็นจริงอย่างรวดเร็วทันเหตุการณ์ ทันยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติตระหนักถึงความจำเป็นเร่งด่วนของชาติ จึงได้ดำเนินการตามนโยบายด้วยการเร่งพัฒนาอย่างรอบด้านครบวงจรตลอดทั้งระบบ ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพภายใต้โครงการปฏิรูปการศึกษา ดังนั้นการที่โรงเรียนมีห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ และห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ เป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยในองค์ประกอบการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนจะมีความภูมิใจในสัมผัสของตนต่อเครื่องคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย ในความสามารถของเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้อย่างรอบด้าน ใช้ค้นคว้าข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ใช้เรียนรู้เนื้อหาวิชาต่าง ๆ จากโปรแกรมสำเร็จรูป และ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอนที่สนุกสนานทำทนายชวนให้ติดตาม มีการโต้ตอบหรือมีปฏิสัมพันธ์ต่อบทเรียนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบบทเรียน ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างไม่รู้ตัว

สรุปได้ว่า โรงเรียนจำเป็นต้องจัดให้มีบริการการใช้ห้องพิเศษเพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ใช้ค้นคว้าได้อย่างเต็มที่ รู้จักใช้ ทรัพยากรฯ สัมบัติส่วนร่วม ประพฤติตาม

กฎเกณฑ์ระเบียบของการใช้สิ่งของภายในห้องนั้น ๆ ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างจิตสำนึกในการรักษาสาธารณสมบัติของโรงเรียน

พฤติกรรมของครู

ในระบบการศึกษาของไทย ครู อาจารย์ นับว่าเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในกระบวนการเรียนการสอน ทั้งยังมีอิทธิพลต่อนักเรียนสูงมาก ในส่วนที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ และทัศนคติรวมไปถึงสภาพความสมบูรณ์ทางจิตใจของเยาวชนด้วย

พนัส หันนาคินทร์ (2524, หน้า 120) ได้กล่าวว่า การประพฤติปฏิบัติของครูจะมีผลต่อการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน จึงจะพร้อมที่จะรับการปลูกฝังจากครูแบบอย่างของครู คือ

1. บุคลิกภาพที่ดี เช่น การแต่งกาย นิสัยใจคอที่แสดงออกแก่นักเรียน การใช้กิริยา วาจาที่สุภาพ

2. ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี นักเรียนนั้นย่อมจะยึดถือผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครู หากครูไม่สามารถปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ได้ก็เป็นการยากที่จะให้ศิษย์กระทำตัวที่ดีได้เช่นกัน

3. ความสามารถในการใช้หลักจิตวิทยาเพื่อสร้างแนวคิดและค่านิยมให้แก่ นักเรียน ครูจะต้องเป็นนักจิตวิทยาภาคปฏิบัติที่สามารถจะ โน้มน้าวและเกลี้ยกล่อมนักเรียนให้เกิดความคิดเห็นคล้อยตามค่านิยมที่ครูปรารถนาจะปลูกฝังให้แก่ นักเรียน

4. สิ่งเป็นอุปสรรคสำคัญอีกประการหนึ่งในการปลูกฝังค่านิยมให้แก่ นักเรียน คือ กล่าวว่าการที่ครูพยายามจะปลูกฝังค่านิยมทางจริยธรรมให้แก่ นักเรียนนั้น เป็นการกดขี่ บังคับจิตใจของนักเรียน ไม่ให้มีเสรีภาพในการคิดและการปฏิบัติ ควรจะต้องเตรียมตัว แก่ข้อกล่าวหาเช่นนี้ไว้ให้พร้อม

สอ อนันตพงษ์ (2522, หน้า 7) ได้กล่าวว่า ครูที่ดีเป็นบุคคลที่ประเทศชาติต้องการ ที่สุดและเป็นเรื่องที่เชื่อถือหรือยอมรับโดยทั่วไปว่าประเทศชาติจะเจริญหรือเสื่อม ใน ปัจจุบันและอนาคตนั้น ครูมีบทบาทอันสำคัญยิ่ง สอดคล้องกับ นิภา เพชรสม (2526, หน้า 12) ได้เสนอบทบาทของครูไว้ดังนี้

1. บทบาทในฐานะผู้จัดสภาพแวดล้อมของสถานการณ์เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์และฝึกการปรับตัว

2. บทบาทในฐานะที่เป็นผู้ให้ข่าวสาร ความรู้และข้อเท็จจริง ด้านจริยธรรม และวัฒนธรรม

3. บทบาทในฐานะที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้เด็กได้เลียนแบบ

4. บทบาทในฐานะเป็นผู้ป้องกันทางเลื่อม และเป็นผู้ส่งเสริมให้เด็กพัฒนาพฤติกรรมไปในทางที่ดี

5. บทบาทในฐานะที่เป็นผู้แก้ไขและปรับปรุงพฤติกรรมของเด็กที่มีแนวโน้มไปในทางเลื่อมและให้กลับตัวได้และประพฤติดี

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2527, หน้า 11) ได้กล่าวถึง บทบาทของครูในการสร้างจริยธรรมให้กับนักเรียน อันมีแนวทางในการปฏิบัติโดยสรุปว่า การปลูกฝังสั่งสอนเด็กไม่ว่าจะเป็นในเรื่องใดจะต้องมีพื้นฐานความรัก ควรวางตนให้เป็นที่รักและไว้วางใจ เลื่อมใสแก่เด็ก การลงโทษและการให้รางวัลเด็กต้องมีเหตุผลไม่ใช่อารมณ์ตลอดจนมีความเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ การกระทำผลให้เป็นแบบอย่างแก่นักเรียนไม่ควมคุมนักเรียนโดยตรงเพราะจะทำให้เด็กมีความรู้สึกไม่ได้รับเสรีภาพเกิดการต่อต้านกฏระเบียบในห้องเรียน เช่นเดียวกับ โกสินทร์ รังสยาพันธ์ (อ้างถึงใน ชีราพร กุลนานันท์, 2544, หน้า 208) ได้เสนอแนะบทบาทของครูในการส่งเสริมจริยธรรมไว้ ดังนี้

1. ผู้ฝึก คือ เป็นผู้กระทำด้วยการฝึกหัด ฝึกฝนอบรม ฝึกสอนให้นักเรียนปฏิบัติชอบเหมาะสม การพัฒนาจริยศึกษาจำเป็นต้องมีการฝึกและปฏิบัติจริง ฝึกทำเสมอให้เป็นนิสัย เมื่อสอนให้รู้เข้าใจแล้วลงมือปฏิบัติ เช่น ฝึกคิดวิเคราะห์ปัญหา ฝึกแก้ปัญหา ฝึกปฏิบัติ ศาสนกิจ ฝึกสมาธิ ฝึกมารยาท ฝึกการเลือกและการตัดสินใจและฝึกควบคุมตนเอง เป็นต้น

2. ผู้สอน ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้รู้เหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว ครูควรมีวิธียกระดับจิตใจด้วยกิจกรรมให้แสดงบทบาท ให้เลียนแบบและให้ความรู้ขั้นสูงขึ้นไป

3. ผู้แนะ เป็นผู้แนะแนว ให้คำแนะนำ นิเทศ เช่น แนะนำแนวทางแก้ปัญหาต่าง ๆ

4. ผู้นำ คือ เป็นตัวแบบทางที่ดี สอนสิ่งใดให้ปฏิบัติสิ่งนั้น

5. ผู้ส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรม หมายถึง การกระทำการสร้างสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการพัฒนาจริยธรรม หรือให้ผลกระตุ้นพฤติกรรมที่ต้องการ และยับยั้งพฤติกรรมที่ไม่ต้องการและหาวิธีสอนในการส่งเสริมจริยธรรม

ศุมน อมรวิวัฒน์ และทิสนา แจมมณี (อ้างถึงใน ชีราพร กุลนานันท์, 2544, หน้า 205-208) ได้จำแนกบทบาทของครูในการปลูกฝังลักษณะนิสัยสำหรับเด็กไว้ ดังนี้

1. บทบาทในฐานะเป็นผู้จัดสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ประสบการณ์และการฝึกการปรับตัว สภาพแวดล้อมที่มีระเบียบสะอาดและสงบเป็นสิ่งที่จะช่วยเด็กเป็นคนที่มีระเบียบวินัย ละเอียด ประณีต และมีสุนทรียภาพพูดจาไพเราะ ถ้าคนรอบข้างของเขาไม่แสดงกิริยาหยาบช้าและด่าทอกัน ก้อนหินที่ขรุขระจะกลบเกลี้ยงเมื่อถูกสายน้ำลูบไล้เป็นเวลานานฉันใดสิ่งแวดล้อมย่อมจะขัดเกลาภิรียา วาจา ใจ ของเด็กทีละน้อยเป็นผลสำเร็จถ้าเวลานานพอ

โรงเรียนสามารถจัดสถานการณ์หลายแบบทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจที่จะทำให้เด็กเกิดประสบการณ์และฝึกการปรับตัวในทางที่ดีขึ้น เด็กจะเป็นก้าวร้าวหรือเก็บกดถ้าเขาต้องเผชิญกับความไม่ยุติธรรมอยู่ตลอดเวลา เขาจะเป็นคนใจกว้างถ้าเขาได้เรียนรู้ว่าคนอื่นเขาย่อมมีความคิดเห็นแตกต่างกันไปจากตนเองได้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ การฝึกแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยใช้หลักธรรมเป็นแนวทางอยู่เสมอ เป็นการสอนจริยธรรมที่ดีที่สุดในชีวิตประจำวัน

2. บทบาทในฐานะเป็นผู้ให้ข่าวสารความรู้ และข้อเท็จจริงด้านจริยธรรม และวัฒนธรรมแก่เด็ก การจัดการศึกษาไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือการศึกษานอกระบบย่อมจะต้องมีการให้เนื้อหาสาระที่เป็นหลักการเพื่อนำไปสู่วิธีปฏิบัติ การสอนที่ดีมิใช่เป็นการปล่อยปละละเลยเด็กให้ลองผิดและเรียนไปตามยถากรรม ครูต้องสามารถใช้เทคนิคนำหลักธรรมมาสั่งสอนให้เด็กเยาวชนรู้จักจริงและรู้แจ้ง อีกทั้งยังสามารถนำข่าวสารข้อเท็จจริงต่าง ๆ มาสนทนาเชื่อมโยงให้หลักธรรมนั้น ๆ สอดคล้องกับสภาพความจำเป็นในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เด็กรู้จักแก้ปัญหาโดยใช้ปัญญา

3. บทบาทในฐานะจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้เด็กได้เลียนแบบ สิ่งที่เด็กเริ่มเลียนแบบคือ กิริยาวาจาต่อจากนั้นเด็กก็จะเลียนแบบการตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่ผู้ใหญ่แสดงออก เช่น ทำทางอารมณ์รวมไปถึงวิถีดำรงชีวิตที่มีระเบียบวินัย เรียบง่าย ประหยัด

หรือเหลวแหลก คดโกง ฟุ้งเฟ้อ ผู้ใหญ่ใช้เวลาว่างอย่างไร ผู้ใหญ่ตัดสินใจอย่างไร แก้ปัญหาอย่างไร เด็กที่อยู่ใกล้ซัดย้อม ได้เรียนรู้และเลียนแบบอย่างนั้น

4. บทบาทในฐานะที่เป็นผู้ป้องกันทางเสื่อมและส่งเสริมพฤติกรรมไปในทางที่ดี วิธีการปฏิบัติเพื่อป้องกันทางเสื่อม และส่งเสริมพฤติกรรมที่ดีแก่เด็ก ดังต่อไปนี้

4.1 ครูต้องไม่แยกตนออกจากเด็ก ดังที่มักพูดกันว่า “โลกของผู้ใหญ่” และ “โลกของเด็ก” คนที่แยกกันอยู่คนละสังคม จะมีความเข้าใจกันได้อย่างไร ผู้ใหญ่จึงต้องดูแลเด็กอย่างใกล้ชิดมีความรัก เมตตา เอาใจใส่และเหนือสิ่งอื่นใด ต้องมีความเข้าใจเด็กทั้งในด้านพัฒนาการความรู้ ความสำนึกคิด และปัญหาของเขา

4.2 ความใกล้ชิดและความเข้าใจเด็กทำให้ครูสามารถ “ป้องกัน” ได้มากกว่า การแก้ไข ครูจึงเป็นผู้ที่แนะนำทางดี ชี้ทางเสื่อมให้แก่เด็ก

4.3 การพัฒนาพฤติกรรมของเด็กให้เป็นไปในทางที่ดีนั้นควรใช้วิธีการเสริมแรงจูงใจและให้รางวัลมากกว่าการลงโทษ

4.4 ครูควรให้โอกาสเด็กได้สังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในสังคม และฝึกให้เด็กได้วิเคราะห์เปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจากการประพฤติดีกับผลที่เกิดขึ้นจากการประพฤติชั่ว

5. บทบาทในฐานะที่เป็นผู้แก้ไขและปรับปรุงพฤติกรรมของเด็กที่มีแนวโน้มไปในทางเสื่อมแล้วให้กลับตัวไปและประพฤติดี ครูนั่นเป็นผู้ที่ต้องมีหน้าที่ในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กโดยตรง ดังนั้นครูควรมีบทบาทในการจัดสภาพการณ์ที่จะช่วยเตรียมเด็กของชาติให้เป็นผู้มีลักษณะนิสัยที่ดีที่พึงประสงค์ได้เป็นอย่างดี ซึ่ง สุนน อมรวิวัฒน์ (2526, หน้า 17-24) ได้อธิบายถึงการจัดสภาพการณ์ที่จะสร้างนิสัยที่ดีให้แก่เด็กไว้ ดังนี้

สถานการณ์ที่ 1 การจัดสิ่งแวดล้อมที่สะอาด สงบ และสวยงาม จะช่วยให้นักเรียนมีความคุ้นเคยกับความสะอาดกายไปสู่จิตใจที่สะอาดยอมทำได้ง่าย

สถานการณ์ที่ 2 การแสดงแบบอย่างที่ดีอยู่เป็นประจำ ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์ดังคติที่ว่า “สอนอย่างไร จงทำอย่างนั้น”

สถานการณ์ 3 การสร้างสถานการณ์จำลองให้เด็กได้ฝึกการเลือกและตัดสินใจ ครูอาจสมมุติสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เด็กได้ฝึกตัดสินใจว่า ควรเลือกทำสิ่งที่สนุกสนานแต่เป็นการทำชั่วหรือควรจะทำเลือกควบคุมใจของตัวเองเป็นการทำดี มีเหตุการณ์ตัวอย่างที่แสดง

ให้เห็นความประพุดติหลาย ๆ แบบให้เด็กเลือกพร้อมทั้งให้เหตุผล โดยครูจะเป็นผู้แนะแนวทางและสรุปผลของการทำดีได้ดีและทำชั่วได้ชั่วให้เห็นเด่นชัด การจัดสถานการณ์จำลองเพื่อปลูกฝังนิสัยที่ดีนั้น ครูควรใช้เทคนิคของการแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละคร การเล่านิทาน เพลง การใช้คำพังเพยสุภาษิตต่าง ๆ เข้าประกอบการสอนด้วย

สภาพการณ์ที่ 4 การจัดเด็กมีประสบการณ์กลุ่มสัมพันธ์ ควรมีเทคนิควิธีการสอนโดยการจัดกลุ่มร่วมกันทำงาน ปรีกษาหรือ วิพากษ์วิจารณ์ซึ่งกันและกันให้เด็กได้มีโอกาสสนทนาถกเถียงอภิปรายแบ่งงาน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประสบการณ์นี้จะทำให้เด็กเรียนรู้ว่างานจะสำเร็จได้ต้องช่วยเหลือกันและเรียนรู้ความแตกต่างความคิดเห็นและลักษณะนิสัยของเพื่อน ซึ่งจะเป็นแนวทางนำไปสู่การปรับตัวของเด็กต่อไป

สภาพการณ์ที่ 5 การสร้างเสริมกำลังใจให้ประพุดติดีแม้ว่าการทำดีนั้นต้องเกิดจากความเชื่อมั่นในการเลือกและตัดสินใจของตนเองก็ตาม แต่การจัดสภาพการณ์ที่จะช่วยเร้า และส่งเสริมให้คนทำดีก็เป็นสิ่งที่ควรทำ การสร้างเสริมกำลังใจนี้เป็นการสนองความต้องการทางสังคม และทางอารมณ์ของเด็ก ครูต้องมีวิธีการสร้างเสริมกำลังใจอย่างมีเหตุผลและไม่พรั้าเพรื่อ ระวังการแข่งขันกันทำดีเพื่อหวังรางวัล หรือเกิดการอิจฉาริษยากัน ครูจะต้องสังเกตเจตนาพฤติกรรมของนักเรียนอยู่เสมอ

สุโท เจริญสุข (2525, หน้า 69) ได้เสนอบทบาทของครูในการส่งเสริมพฤติกรรมที่ดีของนักเรียน ดังนี้

1. ครูจะต้องเต็มใจและพร้อมช่วยเหลือเด็ก ยินดีให้คำแนะนำตักเตือน ไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย รู้วิธีการศึกษาเด็ก เข้าใจเด็กเป็นรายบุคคลเป็นอย่างดี
2. จัดสภาพของโรงเรียน ห้องเรียนให้น่าอยู่ น่าเรียน สะอาดเรียบร้อย มีอุปกรณ์ครบ
3. จัดวางระเบียบวินัยร่วมกันกับนักเรียนเสมอ ไม่ทำตามใจครูฝ่ายเดียว
4. จัดหาหลักสูตรการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนตามวุฒิภาวะ

ความต้องการและความสนใจของนักเรียน

5. เปิดบริการแนะแนวในโรงเรียนเพื่อช่วยเหลือเด็กที่เป็นปัญหา
 6. ครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียนตลอดเวลา
 7. ส่งเสริมให้นักเรียนหัดปกครองตนเองให้มากกว่าเท่าที่จะทำได้ และ เสริมศักดิ์
- วิศาลาภรณ์ (2520, หน้า 60) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูที่พึงปฏิบัติตามหน้าที่ของครูผู้สอน

ในการส่งเสริมพฤติกรรมนักเรียนไว้ว่า ครูควรประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน เช่น การแต่งกาย ความสามัคคี การออกคำสั่ง ระเบียบต่าง ๆ ควรพิจารณาอย่างรอบคอบ มีเหตุผล จะเป็นส่วนช่วยให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนา ควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนมีความรัก สามัคคี

จรรยา สุวรรณทัต (2526, หน้า 260) กล่าวถึง บทบาทครูในการพัฒนาค่านิยมให้ เกิดกับเด็ก ดังนี้

1. สอดแทรกการอบรมปลูกฝังคุณลักษณะและพฤติกรรมที่สังคมนิยมเพื่อเด็กจะ ได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวันในทุกวิชาที่ครูสอน

2. ครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของเด็ก

3. ครูควรจัดให้แรงเสริมที่เหมาะสมใน โอกาสและเวลาต่าง ๆ กันเพื่อเด็กกระทำ ความดี

4. ครูจะต้องระลึกลู่เสมอถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล พื้นฐานและค่านิยม ของครอบครัว ตลอดจนบุคลิกลักษณะของเด็กเพื่อการให้คำแนะนำ แนะนำและ การแก้ไขที่ถูกต้อง

5. ครูจะต้องตั้งใจจริงต่อการพัฒนาเด็กทุกด้านเท่าที่ครูสามารถทำได้ โดยครู ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมสำคัญระหว่าง โรงเรียนและครอบครัว

สุมน อมรวิวัฒน์ (2526, หน้า 29) ได้กล่าวว่า การที่ครูผู้สอนจะสอนให้เกิด ความคิดเห็นถูกต้อง มีคุณสมบัติเต็ม 3 ประการ คือ ครูอธิบายสิ่งที่ดี ถูกต้องและเป็นจริง ครูแสดงความรักความเมตตาต่อนักเรียน และครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่มีความรู้ และ คุณธรรม

พรพิมล เข็มนาครินทร์ (2539, หน้า 177-180) ได้กล่าวว่า การเรียนของนักเรียน จะประสบความสำเร็จได้ตามความต้องการของสังคมหรือไม่ ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง กับการส่งเสริมการเรียนซึ่งปัจจัยที่เป็นส่วนสำคัญ ได้แก่ ครู คือ ผู้ที่มีหน้าที่อบรม สั่งสอน จัดเวลาอุปนิสัยและบุคลิกภาพของเด็กในสภาพแวดล้อมของห้องเรียน บางครั้งครูผู้มีอำนาจ สิทธิขาดในชั้นเรียนก็ไม่สามารถปกครองเด็กในชั้นได้ เช่น ยังคงมีปัญหาการหนีเรียน การกลั่นแกล้งครูเพื่อการแก้แค้น หรือการไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามกฎและ ระเบียบของโรงเรียน เป็นปัญหาที่โรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาพบอยู่เสมอ ครูที่สอน

เด็กวัยรุ่นต้องมีความรู้ความเข้าใจในจิตวิทยาวัยรุ่นจึงจะสามารถควบคุมพฤติกรรมเด็กได้
ได้มีการสรุปสาเหตุที่ทำให้เด็กมีพฤติกรรมเป็นปัญหาที่เกิดจากตัวครูไว้ดังนี้

1. ครูสอนไม่ดี ครูบางคนไม่มีการเตรียมการสอน ทำให้บทเรียนน่าเบื่อหน่าย
กิจกรรมไม่น่าสนใจ หรือไม่มีกิจกรรมใดเลย เด็กวัยรุ่นมักจะทนไม่ได้ที่จะเรียนกับครูที่
น่าเบื่อ และจะแสวงหากิจกรรมที่ตื่นเต้นแทน
 2. ครูแต่งกายไม่เหมาะสม เด็กวัยรุ่นมีความสนใจในเรื่องการแต่งกาย เด็กวัยรุ่น
ต้องการให้ครูของตนแต่งตัวสวยตามสมัยนิยม เด็กจะสังเกตการณ์แต่งกายของครูทุกวัน
พวกเขาไม่ชอบครูที่แต่งตัวเชย ล้าสมัย ไม่มีสีสัน เพราะไม่มีอะไรน่าสนใจ แต่ครูก็ต้อง
ระมัดระวังการแต่งกายของตนเองให้ดูเหมาะสมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูผู้หญิงต้องไม่
สวมเสื้อผ้าที่ไม่สุภาพ เช่น บางเกินไปสั้นเกินไป หรือสีสันทึบจนคาดเสบตาทำให้เด็ก
เสียสมาธิในการเรียนและสนใจในการแต่งกายของครูมากกว่าเนื้อหาวิชาที่กำลังเรียน
 3. ครูชี้แจงสอน พฤติกรรมที่แสดงให้เด็กเห็นว่าครูชี้แจงสอน คือ การที่ครูทิ้ง
ห้องหรือมอบหมายให้ทำงานหรืออ่านหนังสือตามลำพังโดยไม่มีการติดตามผล ทำให้
เด็กเบื่อ ขาดศรัทธาและไม่เชื่อฟังและไม่อยากเข้าชั้นเรียนเมื่อถึงเวลาเรียน
 4. ครูเข้าอารมณ์ ครูที่ใช้อารมณ์กับเด็กด้วยการดูว่ากล่าวว่ามีอารมณ์โกรธแค้น
ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ หงุดหงิดง่าย พฤติกรรมเช่นนี้เป็นผลทำให้เด็กไม่อยากเรียน
แสดงกิริยาก้าวร้าวและพยายามขัดขืนคำสั่งครูทุกวิถีทาง
 5. การไม่ยอมรับของครู ครูบางคนไม่มีความเข้าใจในธรรมชาติของเด็กวัยรุ่น
ไม่มีความพยายามในการปรับตัวให้เข้ากับเด็ก แต่จะพยายามให้เด็กปรับตัวเข้าหาครู
เข้ากับระเบียบและกฎเกณฑ์ของโรงเรียนที่กำหนดไว้เท่านั้น
 6. ครูไม่สนใจและไม่ให้ความสำคัญแก่เด็ก ครูคิดว่าตนเองสำคัญที่สุด เด็กต้อง
เชื่อฟังตามคำสั่งของครูโดยไม่ฟังความคิดเห็นของเด็ก ครูประเภทนี้นิยมใช้การตำหนิ
และการลงโทษกับเด็กเมื่อเด็กไม่มีพฤติกรรมที่ตรงกับความต้องการของครู
- นอกจากนี้ รัชชชัย ชัยจิรฉายากุล (2536, หน้า 45) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูที่
ประชาชนหรือนักวิชาการมีความคาดหวังที่จะให้ครูปรับปรุงกิจกรรมและหน้าที่เพื่อให้
เด็กมีจิตสำนึก ดังนี้

1. บทบาทของครูในการเป็นแบบอย่างของนักเรียน ครูควรต้องระวังตนในการประพฤติและปฏิบัติตนเมื่ออยู่ต่อหน้านักเรียน และผู้ปกครอง ครูต้องเป็นผู้ที่มีเมตตาสุภาพ แต่งกายอย่างเหมาะสมและหลีกเลี่ยงการกระทำอาจถูกตำหนิและวิจารณ์จากผู้พบเห็น เนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่มีความคาดหวังว่าครูจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ดีและประพฤติดี นักเรียนคาดหวังที่จะเลียนแบบสิ่งดี ๆ จากครู ครูจึงต้องตระหนักและยอมรับว่าครูไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเป็นแบบอย่างของนักเรียนได้

2. บทบาทของครูในฐานะที่ปรึกษาแนะแนว เพื่อช่วยแก้ปัญหาของนักเรียน ลดจำนวนนักเรียนที่มีปัญหาของโรงเรียนและเป็นการเสริมบุคลิกและจริยธรรมให้แก่ นักเรียน เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้เจริญเติบโตและพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้อง จะช่วยให้นักเรียนเกิดความเชื่อมั่นในตนเองและสร้างค่านิยมที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน

3. บทบาทของครูในฐานะผู้ปลูกฝังประชาธิปไตยให้แก่เยาวชน การปลูกฝังประชาธิปไตยให้แก่ นักเรียน ครูควรแสดงและสะท้อนเจตคติและค่านิยมของประชาธิปไตยให้นักเรียนได้เห็นและรับรู้เมื่อมี โอกาส สำหรับในห้องเรียน ครูจะต้องสร้างบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในห้องเรียน เช่น เสรีภาพแก่นักเรียนในการแสดงออกยอมรับความเห็นที่แตกต่างของนักเรียน ใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาและหาคำตอบ ไม่ยึดอารมณ์และความเชื่อของครูเป็นหลักและมีความยืดหยุ่น พฤติกรรมเหล่านี้จะเป็นแบบอย่างที่ทำให้ให้นักเรียนได้เลียนแบบและซึมซับไว้ในตัวเอง โดยไม่รู้ตัว ครูจึงมีหน้าที่โดยตรงในการที่จะแสดงความรู้สึกด้านประชาธิปไตยให้นักเรียนได้รับรู้โดยผ่านทางกิจกรรมและการปฏิบัติตนของครูในชีวิตประจำวัน

จากเอกสารดังกล่าว สรุปได้ว่า ครูมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการเสริมสร้างพฤติกรรมเหมาะสมและเป็นผู้ควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม โดยการกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบในชั้นเรียนอย่างชัดเจน ปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัด และมีการลงโทษนักเรียนที่ไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดและครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน เพราะนักเรียนชอบลอกเลียนแบบพฤติกรรมของครู

ด้านการจัดการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การทำกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่ง วิชัย ราษฎร์ศิริ (2526, หน้า 56) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหน้าที่ของครูในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนพัฒนาทุกด้าน โดยเกิดพฤติกรรมด้านความรู้ ทักษะและทัศนคติที่พึงประสงค์ เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักทำ รู้จักแก้ปัญหาโดยการปฏิบัติจริง ซึ่งคุณลักษณะของครูที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างสภาพแวดล้อมด้านการเรียนการสอนที่ดีนั้น มีผลในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแล้ว ยังส่งผลต่อพฤติกรรมด้านจิตสาธารณะของนักเรียนด้วย ดังนี้

1. มีคุณธรรมนิยม ซึ่งประกอบด้วยอุดมการณ์ของครู วิญญาณของครู คุณธรรม และจริยธรรมครู โดยมีองค์ประกอบที่จะช่วยให้เกิดพฤติกรรมจิตสาธารณะ

1.1 บุคลิกภาพของผู้สอน ผู้สอนควรมีความกระฉับกระเฉง มีอารมณ์ขัน มีความสนใจที่จะสอนและเป็นกันเองกับผู้เรียน

1.2 การเตรียมการสอน ผู้สอนควรเตรียมการสอนเป็นอย่างดี ชี้แจงให้ผู้เรียนทราบวัตถุประสงค์ในวิชาที่เรียน รวมทั้งแนะนำหนังสืออ้างอิงต่าง ๆ เมื่อนักเรียนได้เห็นคุณลักษณะของครูผู้สอนที่มีความพร้อม นักเรียนก็จะซึมซับพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อการทำงานไปในตัว

1.3 การเสนอเนื้อหา ผู้สอนควรอธิบายอย่างชัดเจน กระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิด สามารถใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ เพื่อสอนเรื่องยากเป็นเรื่องง่าย

1.4 การประเมินผล ผู้สอนควรประเมินผลเป็นขั้น ๆ เพื่อเสริมแรงทางการเรียน เช่น แจงให้ผู้เรียนทราบผลการสอบ โดยเร็วและให้กำลังใจผู้เรียน มีความยุติธรรมต่อการให้คะแนน

1.5 รับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน โดยผู้สอนควรรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนคุ้นเคยกับการเป็นประชาธิปไตย อาจจะมีการแสดงความคิดเห็นของผู้เรียนกับเพื่อน ๆ ในห้องก็ได้เช่นกัน

กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, ศูนย์พัฒนาหลักสูตร (2544, หน้า 164) เสนอให้บูรณาการการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองเข้าสู่กิจกรรมทั้งหมดของโรงเรียน โดยอาศัยกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมอื่นๆ ให้มีส่วนต่อการปลูกฝังความเป็นพลเมืองให้กับเด็ก มุ่งให้นักเรียนปฏิบัติจริง โดยใช้กิจกรรมที่ให้นักเรียนร่วมกับชุมชนในการทำงาน เช่น การพัฒนาชุมชน การเคารพข้อตกลงในชุมชน การร่วมกันรักษา สาธารณะสมบัติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน การให้บริการชุมชนในด้านต่าง ๆ

พรพิมล เจียมนาครินทร์ (2539, หน้า 172) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียน การสอน กิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนเป็นพื้นฐานในการสร้างลักษณะนิสัยของการทำงาน ร่วมกัน

มาลี จุฑา (2542, หน้า 343) ได้กล่าวว่า ในกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ผู้เรียนเป็น ศูนย์กลาง จะต้องให้ผู้เรียนมีอิสรภาพในการเรียนรู้ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ เปิดโอกาส ให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมดังนี้

1. ทำงานเป็นทีม อันจะช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคน ได้เรียนรู้ถึงความรู้ ความสามารถ ความสนใจ และทักษะของแต่ละคน ก่อให้เกิดพลังการทำงานเป็นกลุ่มพัฒนา EQ (emotional quotient) และความเป็นประชาธิปไตย
2. แสดงออกอย่างอิสระ ในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณภาพทั้งในรูปโครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ
3. ปฏิบัติจริง เรียนรู้จากสภาพจริง มีประสบการณ์ตรงสัมพันธ์กับธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม
4. มีส่วนร่วม ทุกกระบวนการและพฤติกรรมที่มีการเรียนรู้ภายใต้บรรยากาศ ที่ส่งเสริมสนับสนุนทำให้เพิ่มพูนความสามารถในการคิดการกระทำอย่างอิสระและ สร้างสรรค์ การพัฒนาความอยากรู้อยากเห็น ทักษะคิดในการตั้งคำถามและความตั้งใจ อันจะนำไปสู่การพัฒนาเต็มศักยภาพ
5. คิดด้วยตนเอง การที่ผู้เรียนจะเกิดปัญญา ผู้เรียนจะต้องคิดเป็นและคิดด้วยตนเอง
6. แสวงหาความรู้อย่างอิสระ เป็นการเปิด โอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากธรรมชาติ จินตนาการ ความงาม และความจริง เพื่อเก็บข้อมูลเข้าไปสร้างเป็นโครงสร้าง ความรู้ในสมอง

เมื่อเด็กและหรือนักเรียนได้มีอิสรภาพในการเรียนรู้ เป็นการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง นับว่าเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามธรรมชาติ เขาจะมีความสุขตามแนวคิดของ ประเวศ วะสี (2540) คือ ผู้เรียนได้คิด ได้เคลื่อนไหว ได้พูด ได้แสดงออก ได้แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการฝึกบทบาทของผู้นำและผู้ตาม ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รู้ รู้จักการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทั้งทางด้านอิเล็กทรอนิกส์และมีสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สิ่งที่เขาคาดว่าจะได้รับคือ ผู้เรียนยุคใหม่ที่สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานจะมีคุณภาพระดับสากลได้นั้น คือ จะเป็นคนเก่ง (เก่งคิดและเก่งทำ) เป็นคนดี (มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดี) และเป็นคนมีความสุข ทั้งร่างกาย และจิตใจ พร้อมทั้งจะปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ทั่วโลกได้ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ บรรลุงานตามขั้นพัฒนาการดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุขตามที่เสนอของ Havighurst

ฉะนั้น การจัดการเรียนการสอนและการสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถแล้ว การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรเน้น การพัฒนาพฤติกรรมด้านจิตสาธารณะให้แก่นักเรียนไปในตัว เช่น แสดงความเคารพต่อครูผู้สอน เคารพสิทธิส่วนบุคคลต่อเพื่อน ๆ ในชั้นเรียน เคารพกฎระเบียบการอยู่ร่วมกันของห้องเรียน รับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายในวิชานั้น ๆ และการส่งการบ้าน เป็นต้น

ด้านกิจกรรมนักเรียน

สภาพแวดล้อมด้านการจัดกิจกรรมเป็นการเสริมการเรียนรู้เพิ่มขึ้นจากการเรียนการสอนในห้องเรียนตามปกติ สนองความต้องการพื้นฐานที่แสดงออก ฝึกฝนให้นักเรียนสามารถดำเนินชีวิตในสังคมประชาธิปไตย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข พัฒนาศีลธรรมและระเบียบวินัย ยังเป็นการค้นหาและพัฒนาความสามารถของนักเรียนด้วย ซึ่งกิจกรรมที่ส่งเสริมมุ่งเน้นพฤติกรรมด้านจิตสาธารณะ กิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายในการจัดกิจกรรม คือ

1. เพื่อให้นักเรียนศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม
2. เพื่อให้นักเรียนฝึกหัดอยู่ร่วมกัน โดยการวางแผน และฝึกหัดแก้ไขปัญหาในการทำงานแบบประชาธิปไตย

3. เพื่อฝึกหัดให้นักเรียนทำกิจกรรม โดยมีการรับผิดชอบร่วมกัน มีคณะกรรมการในการทำงาน รักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน

4. เพื่อฝึกให้นักเรียนมีการแสดงออกที่ถูกทาง เหมาะสมตามระเบียบกฎหมายของสังคมของโรงเรียน

5. ให้นักเรียนเกิดความมั่นใจในตนเอง เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมร่วมกัน เกิดผลงานร่วมกันและเกิดความภาคภูมิใจ

6. กิจกรรมด้านบำเพ็ญประโยชน์ ทำให้นักเรียนได้ใช้เวลาในการพัฒนาจิตของตนเองให้พร้อมเพื่อทำประโยชน์ต่อสังคมในอนาคต นักเรียนจะมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และนำความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ปลูกฝังให้นักเรียนได้ตระหนักในภาระหน้าที่และความรับผิดชอบที่จะต้องรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี (2542, หน้า 22-25) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า โรงเรียนควรจัดกิจกรรมส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนมีจิตสำนึก เป็นกัลยาณมิตร ร่วมพัฒนาโรงเรียนและท้องถิ่นของตนเอง รักและรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและประหยัด

ทัศนีย์ สุขเมธี (2537, หน้า 93-95) ได้กล่าวถึง กิจกรรมในโรงเรียนว่า คือ การกระทำกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยตนเอง ทำให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์จริง ดังนั้นความรู้และประสบการณ์ดังกล่าวจะทำให้เด็กเกิดความเข้าใจ ขั้นตอน นำไปสู่การตัดสินใจ การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พนัส หันนาคินทร์ (2524, หน้า 219) ได้กล่าวว่า ประโยชน์ของกิจกรรมนักเรียนมีหลายประการ ดังนี้

1. เป็นเครื่องส่งเสริมนักเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ทำให้นักเรียนได้ทำสิ่งที่ตนสนใจ ส่งเสริมความเป็นผู้นำตามแบบประชาธิปไตย เพราะการจัดกิจกรรมเราหัดให้นักเรียนจัดดำเนินการกันเอง ผู้ที่จะเป็นหัวหน้าจะต้องได้รับความเห็นชอบของสมาชิกและต้องดำเนินการต่าง ๆ ตามความเห็นของคนส่วนมาก ส่งเสริมสามัคคีจิตให้เกิดขึ้นในหมู่ นักเรียน เช่น กีฬาสี ส่งเสริมสุขภาพกายและจิต นักเรียนมีโอกาสพักผ่อน รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ทำให้นักเรียนรู้จักติดต่อและการวางตัวกับบุคคลอื่น รู้จักการปกครองตน

2. กิจกรรมนักเรียนทำให้หลักสูตรสมบูรณ์ คือ กิจกรรมนักเรียนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทดลองหรือสำรวจความสามารถ ตลอดจนความสนใจของตัวเอง เช่น บางคนพบว่า ตนเองชอบการถ่ายรูปและถ่ายได้ดี นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ปฏิบัติสิ่งที่เคยเรียนมาจากห้องเรียน เป็นการทำให้สิ่งที่เรียนมีความหมายมากขึ้น

3. กิจกรรมนักเรียนช่วยเหลือในการบริหารงานของโรงเรียน คือ กิจกรรมนักเรียนก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีระหว่างครู นักเรียน และบุคคลอื่นในโรงเรียน โดยที่ทุกคนมีโอกาสได้ทำงานร่วมกัน ทำให้ครูได้รู้จักนักเรียนดีขึ้น

4. กิจกรรมนักเรียนมีส่วนช่วยเหลือชุมชน เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับลูกเสือ เนตรนารี กิจกรรมเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์ กิจกรรมเกี่ยวกับการบำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะสร้างให้นักเรียนรู้จักทำงานเพื่อส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อสังคม และยังเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนและชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมด้านการจัดกิจกรรมนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการการทำงาน การเรียนรู้การอยู่ร่วมกันของสังคม ฝึกฝนพัฒนาศีลธรรมและระเบียบวินัยการอยู่ร่วมกันของกลุ่มเพื่อน พี่ น้อง และชุมชน

ด้านระเบียบวินัยของโรงเรียน

รุจิร ภู่อาระ (2541, หน้า 11) ให้ความหมายไว้ว่า ความมีระเบียบวินัย หมายถึง ความสามารถในการประพฤติปฏิบัติตน ให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับของคนในกลุ่ม ซึ่งวิธีปฏิบัติตนให้เป็นคนมีระเบียบวินัย ดังนี้

1. สามารถตื่นนอนได้เองโดยไม่มีใครปลุก
2. มาโรงเรียนทันเวลาเข้าแถวเคารพธงชาติ
3. ไม่กลับบ้านก่อนเวลาโรงเรียนเลิก
4. แต่งกายให้ถูกต้องตามระเบียบวินัยของโรงเรียน
5. ช่วยงานในห้องเรียนตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
6. เข้าแถวรอซื้ออาหารไม่แซงคิวกัน
7. รับประทานอาหารในช่วงเวลาที่โรงเรียนกำหนด
8. ข้ามถนนตรงทางม้าลายหรือสะพานลอย

9. ทิ้งขยะลงในถัง รวมทั้งช่วยกันรักษาและดูแลสาธารณะสมบัติ

พนัส หันนาคินทร์ (2524, หน้า 248-250) ได้กล่าวว่า วินัยในโรงเรียน หมายถึง การรู้จักปกครองตนเอง การกระทำตามระเบียบหรือข้อบังคับต่าง ๆ เกิดขึ้นโดยความสมัครใจของผู้ปฏิบัติ คือ นักเรียน ที่ได้มองเห็นคุณค่าแล้วว่าการปฏิบัติตามกฎข้อบังคับที่โรงเรียนสร้างขึ้นไว้ และตัวเองก็เห็นพ้องด้วยนั้นเป็นสิ่งที่ควรทำซึ่งความสงบเรียบร้อย อันจะนำมาซึ่งความสุขและความเสมอภาคแก่สมาชิกทุกคนในสังคมนั้น นักเรียนเห็นชัดว่าการที่แต่ละคนทำอะไรได้ตามใจชอบนั้น ในที่สุดจะก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้น สังคมจะกลายเป็นสังคมป่าเถื่อน (anarchy) ไร้ระเบียบ ไร้ศีลธรรม คนอ่อนแอจะถูกรังแกอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นวินัยในโรงเรียนจึงเป็นอำนาจ (authority) ที่จะรักษาความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นแก่ทุกคน ในขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องยืนยันสิทธิและเสรีภาพของนักเรียนทุกคนในโรงเรียนนั้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าวินัยในโรงเรียนควรมีลักษณะดังนี้

1. การทำดีของนักเรียนเป็นไปเพราะความเห็นดีเห็นงาม ที่จะได้จากการกระทำดี ไม่ใช่เพราะอำนาจภายนอกบังคับให้กระทำดี การเชื่อฟังคำสั่งและระเบียบเกิดขึ้นจากการเข้าใจเหตุผลของการกระทำตามระเบียบ ไม่ใช่เพราะกลัวอำนาจของบุคคลที่ออกระเบียบนั้น จุดหมายปลายทางของวินัยในโรงเรียน คือ ต้องการให้นักเรียนรู้จักควบคุมตนเอง

2. การออกคำสั่งให้นักเรียนปฏิบัติตามได้พิจารณาอย่างรอบคอบแล้วว่าจะเป็นส่วนช่วยให้นักเรียนรู้จักประพฤติดี ไม่ใช่ออกมาเพื่อเหตุผลส่วนตัวของผู้มีอำนาจที่จะออกคำสั่งนั้น

3. การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดวินัย เป็นไปตามลักษณะพื้นฐานส่วนตัวของผู้กระทำผิดเป็นราย ๆ ไป

4. กิจกรรมทั้งหลายของนักเรียน ทั้งในและนอกห้องเรียนเป็นส่วนช่วยให้นักเรียนได้สร้างความเจริญไปในวิถีทางอันเป็นที่ยอมรับกันในสังคม

โรงเรียนจำเป็นต้องมีระเบียบหรือกฎหมายสำหรับควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคม กฎหมายเป็นทั้งเครื่องรองรับสิทธิเสรีภาพของบุคคลแต่ละคน ในขณะเดียวกันกฎหมายก็เป็นเครื่องกำจัดการเอาัดเอาเปรียบระหว่างคนที่มีความสามารถ

สูงกว่า ต่อคนที่มีความสามารถน้อยกว่าไปในตัว เช่นเดียวกัน ในโรงเรียนก็จำเป็นต้องมีระเบียบและวินัยเพื่อเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติของนักเรียน แต่วินัยของโรงเรียนมีความหมายแตกต่างไปจากกฎหมายของบ้านเมือง เราจะเห็นได้ว่าวินัยในโรงเรียนเป็นส่วนช่วยต่อความเจริญของนักเรียนและโรงเรียนดังนี้ คือ

1. วินัยช่วยสร้างและรักษาไว้ซึ่งสภาพการณ์อันจำเป็นต่อความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียน หากขาดวินัยการดำเนินงานของโรงเรียนจะเป็นไปด้วยความยากลำบากจนกระทั่งไม่สามารถดำเนินงานได้และในที่สุดก็จะเป็นผลเสียมาสู่ตัวนักเรียน หากพิจารณาว่าถ้านักเรียนในห้องเรียนห้องหนึ่งไร้ระเบียบใครนีกจะทำอะไรก็ทำตามใจชอบ เช่นนี้แล้วการเรียนการสอนจะเป็นไปได้ได้อย่างไร

2. วินัยเป็นเครื่องเตรียมตัวนักเรียนสำหรับการดำเนินชีวิตในภายหน้า เมื่อนักเรียนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ มีเสรีภาพเต็มที่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทำอะไรได้ตามใจชอบ เสรีภาพที่จะใช้ตอนเป็นผู้ใหญ่นั้นจะต้องผูกพันอยู่กับความรู้จักรับผิดชอบอย่างใกล้ชิดด้วยการให้นักเรียนมีวินัยในโรงเรียนนับได้ว่าเป็นการสร้างความรู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำที่ได้กระทำลงไปนั้น

การสร้างให้นักเรียนรู้จักรับผิดชอบในฐานะเป็นพลเมืองดีนั้น โรงเรียนมีความจำเป็นที่จะต้องฝึกหัดและอบรมให้นักเรียนรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่เป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้โดยการแสดงตัวอย่างให้นักเรียนเห็นว่าความรับผิดชอบในการทำงานที่ได้รับมอบหมายเป็นความจำเป็น และเป็นคุณธรรมอันสูงยิ่งของความเป็นพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตย ซึ่งการอบรมของโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ ถ้าพึ่งแต่การพูดหรือสอนให้นักเรียนรู้จักรับผิดชอบยังไม่เป็นการพอเพียง การอบรมเป็นสิ่งที่โรงเรียนจะต้องกระทำควบคู่กันไปกับการสอน เป็นความรับผิดชอบที่โรงเรียนจะปฏิเสธไม่ได้เป็นอันขาด

3. วินัยเป็นเครื่องปลูกฝังการรู้จักควบคุมตัวเองทีละน้อย การชี้ให้นักเรียนเห็นคุณค่าของการรู้จักปกครองตนเองเป็นสิ่งที่ครูจะต้องเอาใจใส่ปลูกฝังอยู่เสมอจนเป็นอุปนิสัยติดตัวไปในภายหน้า

ประเภทของวินัยที่ใช้กันอยู่ในโรงเรียนสามารถแบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1. วินัยเฉียบขาดแบบทหาร (absolute authority) ความคิดประเภทนี้ถือว่านักเรียนยังเป็นเด็ก ไม่มีความคิดรู้จักผิดชอบชั่วดี ดังนั้นจึงต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามคำสั่งและระเบียบที่ครูในโรงเรียนได้วางไว้ ใครละเมิดย่อมจะได้รับการโทษ

วินัยแบบนี้คือการใช้ความกลัวเป็นเครื่องมือ นักเรียนทำดีเพราะกลัวจะถูกลงโทษ วินัยแบบนี้ตรงกับคำพังเพยว่า “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” นักเรียนกลายเป็นเครื่องจักรที่ทำตามแบบแผนโดยไม่ต้องคิด ผู้ที่เห็นด้วยกับวินัยแบบนี้อ้างว่า เมื่อนักเรียนกระทำผิดจนชินแล้ว ต่อไปภายหน้าก็จะคิดเป็นนิสัย ไม่กระทำชั่ว เมื่อนักเรียนยังเล็กอยู่อาจจะมองไม่เห็นเหตุผลแต่เมื่อโตขึ้นแล้วก็จะเข้าใจเองว่าผู้ใหญ่กระทำไปด้วยความหวังดี ดังคำกล่าวที่ว่า “ครูเกี่ยวเชื้อมาตั้งแต่เล็ก เราจึงได้ดี ถ้าครูไม่คอยสั่งสอนอบรมป่านี้นี้เราคงไม่ได้ดี”

2. วินัยแบบดำเนินงานให้สอดคล้องกับความสนใจของนักเรียน ตามแนวคิดนี้ถือว่าเมื่อนักเรียนได้กระทำการที่ตัวสนใจแล้วปัญหาเรื่องวินัยก็จะไม่เกิด เช่น นักเรียนชอบเดินลัดสนามเพราะเป็นทางใกล้ที่สุด ถ้าโรงเรียนสั่งห้ามพร้อมกับประกาศโทษ นักเรียนย่อมจะไม่ชอบใจ การฝ่าฝืนวินัยอาจจะมีขึ้นได้ถ้าครูเผลอ การกระทำตามวินัยจะเกิดขึ้นก็เมื่อนักเรียนรู้ว่าครูกำลังมองอยู่ แต่ถ้าครูรู้ว่าทางนั้นเป็นทางสะดวกที่สุดสำหรับเดินไปโรงอาหาร ครูก็จัดทำทางเดินถาวรให้ และพยายามให้เสียความงามของสนามน้อยที่สุด วิธีแก้ปัญหาดังกล่าวก็จะไม่เกิดเพราะสิ่งที่นักเรียนทำนั้นเป็นสิ่งที่นักเรียนพอใจ

3. วินัยที่เกิดขึ้นจากการรู้จักรับผิดชอบและเกียรติของตนเอง เป็นที่ประจักษ์ชัดอยู่แล้วว่าจุดมุ่งหมายของวินัยก็คือ การให้นักเรียนมีความประพฤติดี คนเราจะประพฤติดีก็ต่อเมื่อเรามีคุณธรรมประจำใจ นับถือเกียรติของตนเอง ถ้าเราคิดว่าเราเป็นคนเลวอยู่แล้ว ดังนั้นถ้าจะทำเลวต่อไปก็ไม่เสียหายอะไร แต่ถ้าเรานับถือในตัวเองว่าเป็นคนดี เราก็จะไม่พยายามทำสิ่งที่เสียหายต่อเกียรติยศและชื่อเสียงของเรา การพยายามสร้างให้นักเรียนนับถือเกียรติของตนเองและรู้จักรับผิดชอบต่อการที่จะรักษาเกียรตินั้นไว้ คือ จุดหมายของการสร้างวินัย การจะสร้างให้นักเรียนรู้สึกรักเกียรติขึ้นในตัวของนักเรียนนั้น ครูจะต้องยอมรับนับถือในเกียรติของนักเรียนก่อน ครูยอมรับว่าความสนใจและความสามารถของนักเรียนเป็นสิ่งที่ต้องเอาใจใส่ และพยายามช่วยเหลือให้แสดงออกไปในทางที่ดีภายใต้

การนำของครู นักเรียนได้รับความไว้วางใจจากครูที่จะทำงานในหมู่คณะทั้งหน้าที่หัวหน้า และลูกน้อง นักเรียนจะได้รับการอบรมให้รู้จักการเป็นผู้นำ เป็นผู้ตาม รู้จักความคิดริเริ่ม รู้จักการให้ความร่วมมือ รู้จักการเชื่อฟังอย่างมีเหตุผล เหล่านี้เป็นคุณธรรมที่โรงเรียนหวังจะปลูกฝังให้มีขึ้นในตัวนักเรียน

ถ้านักเรียนเกิดความรักนับถือ รู้จักรับผิดชอบในหน้าที่ของตนในหมู่นักเรียนแล้ว คำว่า วินัยก็เกือบจะไม่มีความหมาย เพราะทุกคนรักษาวินัยของตนเองอยู่แล้ว ไม่มีการคือ หรือขัดระเบียบอันดีงามที่ปฏิบัติกันต่อ ๆ มา เพราะทุกคนรู้ว่าระเบียบหรือการกระทำตามระเบียบเหล่านั้น เป็นการช่วยให้ทุกคนอยู่ร่วมกันไปโดยปกติสุข นักเรียนอาจจะไม่เจียม แต่การไม่เจียมของนักเรียนเป็นการร่วมมือกันทำงานอันเป็นประโยชน์ซึ่งควรจะดีว่าการเจียมแต่ไม่ได้ประโยชน์

จะเห็นได้ว่าระเบียบวินัยในโรงเรียนมีบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งในการปลูกฝัง จิตสาธารณะให้แก่เด็ก รวมทั้งสร้างทัศนคติ ค่านิยม ลักษณะนิสัยและความประพฤติ เพื่อให้ปรับตัวเข้ากับสังคมได้อย่างสงบสุข ซึ่งปัจจุบันสถาบันการศึกษาพยายามก่อให้เกิดวินัยด้วยการรักเกียรติของตัวเอง และรู้จักความรับผิดชอบต่อหน้าที่เพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นคุณธรรมติดตัวนักเรียนต่อไป นักเรียนทำความดีเพราะรักที่จะทำดี ไม่ใช่เพราะเกรงกลัวอำนาจภายนอก นักเรียนจะเป็นผู้รู้จักคุณค่าของตนเอง ซึ่งเป็นคุณธรรมอันสูงของความเป็นคน

ด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน

ปัจจุบันการเข้าสังคมรวมกลุ่ม เด็กต้องการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนมากขึ้น จำเนียร ช่วงโชติ (2519, หน้า 2) ได้กล่าวว่า ความสัมพันธ์ของกลุ่มเพื่อนมีทั้งผลดีและผลเสีย ผลดีคือ กลุ่มเพื่อนเป็นกลุ่มที่สอนให้เรียนรู้ถึงการที่จะก้าวสู่การเป็นผู้ใหญ่ เพราะกลุ่มเพื่อนมีหน้าที่ประการหนึ่งที่เรียกว่า transition function ซึ่งจะช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กให้ค่อย ๆ เข้าสู่การเป็นผู้ใหญ่ ในทางลบกลุ่มเพื่อนอาจชักนำให้เด็กมีความประพฤติที่สังคมไม่ยอมรับเพราะบางกลุ่มนั้นผู้นำจะมีอำนาจมากและมักจะบังคับเพื่อสมาชิกในกลุ่มเดียวกันให้ทำตามเสมอ

Gronlund (1959, p. 232) ได้กล่าวว่า เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนจนผู้ใหญ่ว่าผู้ใหญ่ว่าประสบการณ์ การเข้าสังคมย่อมกว้างขวางไปตามลำดับ หากทุกสิ่งทุกอย่างได้พัฒนาไปตามปกติ กล่าวคือ เมื่อถึงวัยเข้าเรียนเด็กก็มีโอกาสได้มีความสัมพันธ์กับเพื่อนในวัยเดียวกัน ได้รับการยอมรับ นับถือจากเพื่อน เด็กจะได้รับความรู้ของตนว่าควรจะทำปฏิบัติตนอย่างไร เมื่ออยู่กับเพื่อน เด็กจะรู้สึกอบอุ่นใจ มีความมั่นคง เกิดความเชื่อมั่น เมื่ออยู่กับกลุ่มเพื่อนฝูงอย่างดี มีความสุข ย่อมมีความปรารถนาที่จะสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นเพิ่มขึ้น เมื่อเข้าสู่วัย ผู้ใหญ่ ชีวิตในสังคมจะมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ ตรงกันข้ามถ้าในวัยเด็กถูกเพื่อนฝูง รังเกียจ ไม่มีใครแยแสเขาจะรู้สึกท้อแท้ ขาดความอบอุ่น เกิดความสงสัยตัวเอง มองโลก ในแง่ร้าย และเกิดความคับข้องใจ เมื่อโตขึ้นความรู้สึกเช่นนี้จะติดตัวไป ทำให้ไม่อยาก เข้าสังคมกับคนอื่น เมื่อมีเรื่องทุกข์ก็ขาดเพื่อที่จะระบายทุกข์ ต้องเก็บกดเอาไว้คนเดียว ทำให้อารมณ์เครียดอยู่เสมอ หากความสุขไม่ได้

ณรงค์ เสียงประชา (2538, หน้า 166) ให้แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มเพื่อนว่า กลุ่มเพื่อน จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่อาจไม่ได้รับจากครอบครัวหรือผู้ใหญ่ เช่น เพศศึกษา ความเสมอภาค ความเป็นผู้นำในกลุ่มเพื่อน เด็กจะเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น เด็กจะเลือก คบเพื่อนที่ถูกต้อง และอาจนำเอาพฤติกรรมต่าง ๆ ของเพื่อนมาเป็นแนวปฏิบัติของตนเอง กลุ่มเพื่อนจะช่วยให้สมาชิกเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ยึดมั่นในประเพณีน้อยลง สร้างค่านิยมและความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น
2. สอนให้รู้จักแบบแผนของการอยู่ร่วมกันในสังคมมากขึ้น เช่น การปฏิบัติตาม กฎเกณฑ์ของกลุ่มการเล่นกีฬา หรือทำงานร่วมกัน
3. สอนให้มีประสบการณ์เกี่ยวกับความเสมอภาคเท่าเทียมกัน
4. เป็นการส่งเสริมในการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก เช่น ความเป็นตัวของตัวเอง แบบของอารมณ์ เอกลักษณะเฉพาะของตนเอง เป็นต้น
5. สอนให้มีประสบการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัวมากกว่าที่จะใช้อำนาจ

พนม ลิ้มอารีย์ (2529, หน้า 38) กล่าวถึง อิทธิพลกลุ่มเพื่อนว่า เพื่อน ๆ เป็นเครื่องมือ สนับสนุนและช่วยให้สมาชิกแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดออกปฏิกิริยาต่าง ๆ ทั้งในทาง ที่ดีและไม่ดี เช่น นายชุมพรถ้าอยู่ตามลำพังอาจไม่กล้าวิจารณ์อะไร แต่พอเข้ากลุ่มเพื่อน ๆ

เขาจะมีกำลังใจดีขึ้น มีสติกล้าแสดงออก จะเห็นได้ว่ากลุ่มเพื่อน ๆ ช่วยให้สมาชิกเกิดกำลังใจและสนับสนุนให้แสดงออกทั้งในทางที่ดีและไม่ดี ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และมีอิทธิพลต่อการช่วยตัดสินใจในกรณีที่มีปัญหาหรือมีสิ่งที่จะต้องเลือกต้องตัดสินใจ อาจใช้มติในกลุ่มเป็นเครื่องตัดสินใจก็ได้ คือ การเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้ออกความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการที่จะแก้ปัญหานั้น ๆ ซึ่งจะทำให้ง่ายต่อการตัดสินใจ และยังก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันในหมู่สมาชิกอีกด้วย

สุมน อมรวิวัฒน์ (2540, หน้า 149) กล่าวว่า การคบเพื่อนเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับวัยรุ่นซึ่งทำให้วัยรุ่นพยายามทำตนให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน ทำตามแบบเพื่อน และได้กล่าวถึงความสำคัญของการคบเพื่อนไว้ ดังนี้

1. การแบ่งกลุ่มเพื่อน
2. การพัฒนาพื้นฐานทางอารมณ์ โดยวัยรุ่นจะเข้ากลุ่มที่มีลักษณะเหมือนตนเอง
3. การหาภาพพจน์ตนเอง โดยวัยรุ่นจะเข้ากลุ่มที่มีลักษณะเหมือนตนเอง
4. ใช้เป็นที่พักพิง โดยวัยรุ่นมักจะผ่อนคลายความผูกพันกับพ่อแม่ลงไป ทำให้วัยรุ่นยอมรับเอาค่านิยม พฤติกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มมาเป็นของตนเพื่อให้เป็นไปตามเอกลักษณ์ประจำกลุ่ม

จากเอกสารดังกล่าวข้างต้น กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อเด็ก ๆ อย่างมาก ผู้วิจัยจึงได้สนใจที่จะนำอิทธิพลกลุ่มเพื่อนมาเป็นตัวแปรปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมด้านจิตสาธารณะ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

ชาย โภธิสิตา และคนอื่น ๆ (2543) ได้ศึกษาจิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ ได้สรุปความเข้าใจของจิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติไว้เป็น 2 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 เป็นจิตสำนึกแบบที่บุคคลไม่ต้องทำอะไรมาก เพียงแต่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือไม่ทำลายสาธารณสมบัติที่ตนใช้ก็พอ ซึ่งเป็นการแสดงออกว่าบุคคลมีความเข้าใจว่าควรหรือไม่ควรปฏิบัติอย่างไรกับสาธารณสมบัติ โดยเรียกจิตสำนึกแบบนี้ว่า Passive

ระดับที่ 2 เป็นระดับที่บุคคลกระทำการอันแสดงว่าเขามีความรับผิดชอบที่ดีต่อสาธารณสมบัติ ไม่ว่าจะใช้หรือไม่ใช้สาธารณสมบัตินั้นก็ตาม เช่น การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาสาธารณสมบัติที่ชำรุดเสียหาย โดยเรียกจิตสำนึกแบบนี้ว่า Active จิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติในเชิงพฤติกรรมเป็นการใช้สาธารณสมบัติอย่างรับผิดชอบ หรือการรับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติซึ่งมีนัย 2 ประการ ได้แก่

1. รับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติด้วยการหลีกเลี่ยงการใช้และการกระทำต่อที่จะก่อให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อสาธารณสมบัตินั้น ๆ รวมไปถึงการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลสาธารณสมบัติในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ เช่น เมื่อพบความเสียหายก็แจ้งเจ้าหน้าที่หรือเจ้าของสถานที่

2. การเคารพสิทธิในการใช้สาธารณสมบัติของผู้อื่น โดยการคำนึงถึงว่าคนอื่นก็มีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์เช่นเดียวกัน จะต้องไม่ยึดสาธารณสมบัตินั้นไว้เป็นของส่วนตัวและไม่ปิดกั้นโอกาสการใช้ประโยชน์ของผู้อื่น

นันทวัฒน์ ชุนชี (2546) ศึกษาเรื่อง การใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะในนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ไม่พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมกับเพศที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียน นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนหญิงมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง (2547) ศึกษาเรื่อง ผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับ โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับ โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และไม่พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบ กับเพศที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พรพรม พรศพวก (2550) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนักเรียน ช่วงชั้นที่ 4 ในสหวิทยาเขตกรุงเทพมหานครตะวันออก กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรปัจจัยทั้งห้าตัว คือ การรับรู้ความสามารถของตน การคล้อยตามผู้อื่น สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน และการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยกับจิตสาธารณะโดยรวม มีความสัมพันธ์กัน ($R = .695$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสามารถอธิบายผลรวมกันได้ 48.20% และค่านำหนักความสำคัญของตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 การรับรู้ความสามารถของตน ($\beta = .633$) และสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู ($\beta = .153$)

พิริยา นิลมาตร (2550) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสำนึกสาธารณะของนักเรียน ช่วงชั้นที่ 4 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2549 จำนวน 380 คน ซึ่งได้จากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้มี 2 ฉบับ ประกอบด้วยแบบวัดจิตสาธารณะ 1 ฉบับ และแบบวัดปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีจิตสำนึกสาธารณะ 1 ฉบับ ผลการศึกษาพบว่า (1) คุณธรรมด้านความมีวินัย ความรับผิดชอบความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูกตเวที ความฉลาดทางอารมณ์ พฤติกรรมการสอนของครู การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์ทางบวกกับจิตสำนึกสาธารณะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (2) คุณธรรมด้านความมีวินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูกตเวที ความฉลาดทางอารมณ์ พฤติกรรมการสอนของครู การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และการเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย สามารถพยากรณ์การมีจิตสำนึกสาธารณะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เกียรติศักดิ์ แสงอรุณ (2551) ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับเยาวชนไทย กรณีศึกษากลุ่มและเครือข่ายเยาวชนที่ทำงานด้านจิตสำนึก 14 กลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองครอบคลุม 76 จังหวัด พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ ได้แก่ ครอบครัว ครู เพื่อน และสื่อมวลชน สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเป็นต้น ส่วนปัจจัยที่มีส่วนร่วมพัฒนาจิตสาธารณะ ได้แก่ การปฏิรูปการศึกษา และการพัฒนาคุณภาพสื่อ

อ้อมใจ วงษ์มณฑา (2552) ศึกษาเรื่อง จิตสาธารณะ นักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ผลการวิจัยพบว่า ระดับจิตสาธารณะเมื่อเปรียบเทียบจิตสาธารณะของนักศึกษาที่มีภูมิลำเนา ศาสนา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน พบว่า มีจิตสาธารณะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนนักศึกษาที่อยู่ในคณะวิชา ชั้นปีที่ศึกษา อาชีพ ของบิดามารดาหรือผู้ปกครองที่แตกต่างกัน พบว่า นักศึกษามีจิตสาธารณะไม่แตกต่างกัน สำหรับข้อเสนอแนะมหาวิทยาลัยควรจัดให้ชมรมกิจกรรมนักศึกษาที่มีอยู่เป็นหน่วยปฏิบัติการ เพื่อให้นักศึกษาทุกคนได้เข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น ฝ่ายกิจกรรมนักศึกษาของแต่ละคณะควรจัดกิจกรรมสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้น ควรจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ที่ส่งเสริมให้นักศึกษาทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมได้มีกิจกรรมร่วมกัน สร้างความรัก ความสามัคคีร่วมกัน นำไปสู่ความสามัคคีในสังคมพหุวัฒนธรรม ให้นักศึกษาที่มีภูมิลำเนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตระหนักถึงการทำประโยชน์เพื่อสังคมส่วนรวม มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือกัน

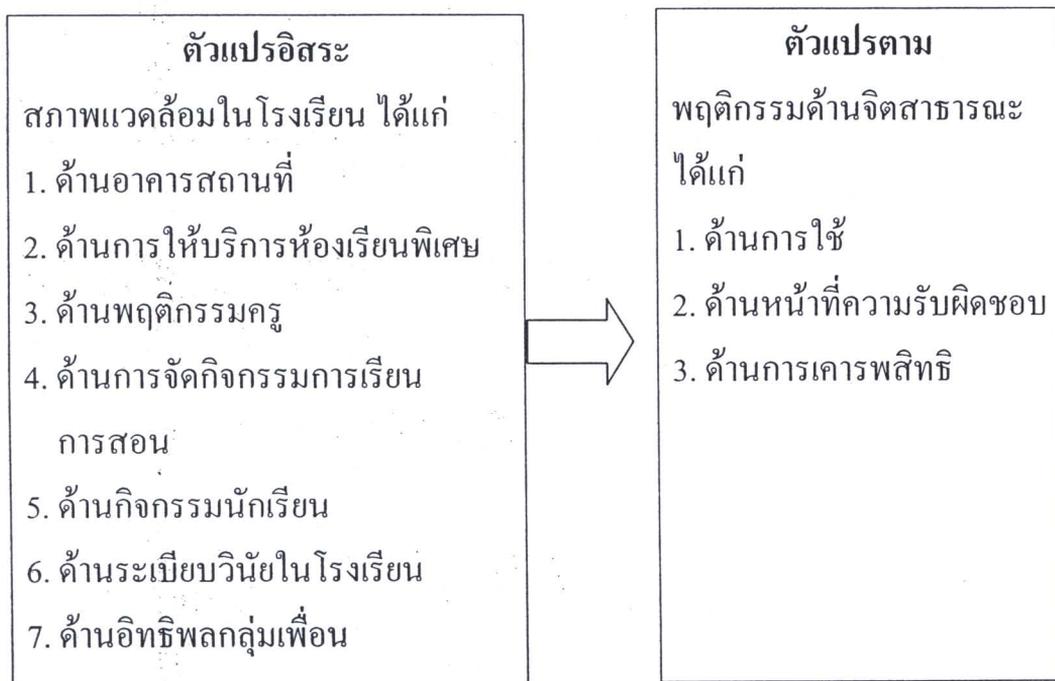
งานวิจัยต่างประเทศ

Kraft (1992) ได้ศึกษาการฝึกอบรมด้านการมีจิตสำนึกทางสังคม โดยการศึกษาทางคริสต์ศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่ออบรมด้านจิตสังคมระหว่างประชาชนชาวอเมริกาเหนือที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปแตสแตนท์ ศึกษาในเชิงจริยธรรม ซึ่งเชื่อว่ากระบวนการทางวัฒนธรรมทำให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาร่วมกันและโครงสร้างของประสบการณ์การเรียนรู้จะกระตุ้นความคิดอย่างมีวิจารณญาณ พบว่า ศาสนามีส่วนสัมพันธ์กับคุณลักษณะทางจิตสังคม และสิ่งที่มีผลต่อจิตสังคม คือ การอบรมเกี่ยวกับภาวะผู้นำ การให้ความสำคัญกับศาสนา การพัฒนาชุมชนให้เน้นกระบวนการคิด การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และการมุ่งมั่นในการทำงาน

Champagne (2007) ได้ศึกษาเพื่อสำรวจรูปแบบต่าง ๆ ของจิตสำนึกทางสังคมเกี่ยวกับความสามารถของครูพลศึกษาที่มีต่อเยาวชนพื้นเมือง ในการศึกษาได้พัฒนากรอบทฤษฎีให้เป็นวิธีการ เพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน โดยการใช้องค์การวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์ครูพลศึกษา จำนวน 8 คน ผลการศึกษาพบว่าครูพลศึกษามีจิตสำนึกทางสังคมอย่างเห็นได้ชัดต่อเยาวชนพื้นเมือง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและจิตสาธาณะทำให้ทราบว่าปัจจัยสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเป็นตัวแปรสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมด้านจิตสาธาณะของนักเรียน ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงนำตัวแปรดังกล่าวมาศึกษาหาความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านจิตสาธาณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร ทั้งนี้ เพื่อได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้อต่อการพัฒนาพฤติกรรมด้านจิตสาธาณะของนักเรียนระดับประถมศึกษาต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย